

Univerzita Karlova v Praze
Pedagogická fakulta
Katedra občanské výchovy a filosofie

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Opavská židovská obec v období 2. světové války

Jewish community in the city of Opava during the Second World War

Marie Adamcová

Vedoucí práce: Mgr. Markéta Dvořáková

Studijní program: Specializace v pedagogice

Studijní obor: B D-ZSV

2016

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma *Opavská židovská obec v období 2. světové války* vypracovala pod vedením vedoucího práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále prohlašuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne:

.....

podpis

Mé poděkování patří Mgr. Markétě Dvořákové, která mi po celou dobu zpracovávání bakalářské práce poskytovala podporu a cenné rady.

ANOTACE

Bakalářská práce se zabývá historií židovské obce v Opavě a soustředí se především na období 2. světové války. Na obyvatelstvu opavské židovské obce jsou zde demonstrována jednotlivá diskriminační opatření vůči Židům a jejich perzekuce ze strany nacistického Německa. Na základě studia odborné literatury a pramenů práce zachycuje dějiny města od jeho obsazení Němci roku 1938, přes transporty Židů do Terezína a na východ, až po osvobození Opavy a následný poválečný vývoj místní židovské obce. Kromě osudů opavských Židů si práce klade za cíl zmapovat také uplatňování protižidovské politiky v oblasti Sudet, kde se město Opava nachází.

KLÍČOVÁ SLOVA

komunita, historie Židů, Opava, Sudety, židovská náboženská obec, židovská menšina

ANNOTATION

This bachelor thesis deals with the history of Jewish community in the city of Opava and is focuses especially on the period of the Second World War. It shows single measures that were made by Nazi Germany to victimize the Jewish population. Based on the professional literature this work depicts the history of the City of Opava since the occupation by the Germans in 1938, through the transports of Jewish citizens to the concentration camps, until the liberation and subsequent postwar evolution of local community. Besides the fate of Jewish population this work also aims to chart the application of anti-Jewish policy in the Sudeten area, in which Opava is located.

KEYWORDS

community, history of the Jews, Opava, Sudeten, Jewish community, Jewish minority

Obsah

1	Úvod.....	5
1.1	Prameny a literatura	6
2	Město Opava	7
2.1	Zeměpisná poloha, název a atributy města Opavy.....	7
2.2	Stručná historie města Opavy	9
3	Židovská komunita v Opavě	12
3.1	Historický vývoj židovského osídlení na Opavsku do 30. let 20. století.....	12
3.2	Vývoj židovské populace na Opavsku do 30. let 20. století.....	17
4	Židovská perzekuce a 2. světová válka v Opavě.....	18
4.1	Obsazení Opavy Němci	18
4.2	Křišťálová noc v Opavě a pohraničí	20
4.3	Počátek protižidovské politiky v Sudetech.....	22
4.4	Likvidace židovských náboženských obcí a arizace židovského majetku.....	24
4.5	Zostřování protižidovské politiky v Sudetech	26
4.6	Deportace opavských Židů na východ.....	29
4.7	Deportace opavských Židů do Terezína	30
4.8	Blížící se konec války	33
4.9	Osvobození Opavy.....	35
5	Opavská židovská obec po 2. světové válce	36
5.1	Obnovení židovské obce v Opavě a její následný zánik.....	36
6	Vzpomínky.....	37
6.1	Pavel Eckstein.....	37
6.2	Heinz J. Herrmann	41
7	Závěr.....	46
8	Seznam použitých informačních zdrojů.....	48
8.1	Prameny a literatura	48
8.2	Internetové zdroje	50
9	Seznam příloh.....	51
10	Přílohy	52

1 Úvod

Jako téma své bakalářské práce jsem si zvolila historii židovské obce v Opavě. Jelikož je samotné téma velmi rozsáhlé, rozhodla jsem se věnovat zejména období 2. světové války, ale nastíním zde i něco málo z chronologického vývoje zdejší židovské komunity a historie města samotného. Opava se nacházela v česko-německém pohraničí, tudíž byla spolu se zbytkem Sudet po Mnichovské dohodě roku 1938 připojena k Německu. Proto zde byla perzekuce židovského obyvatelstva prováděna o něco dříve, než ve zbytku Československa. Protižidovská politika v Sudetech je tedy dalším aspektem, kterým se hodlám ve své práci zabývat.

Dané téma jsem si nevybrala náhodou. Já sama jsem se v Opavě narodila, a otázka zdejší židovské náboženské obce mě velmi zajímala. Již ze střední školy jsem věděla, že v Opavě dříve Židé žili, a že zde stála synagoga, která byla během Křišťálové noci vypálena. Chtěla jsem však zjistit, kolik zde žilo Židů před válkou, a jak se jejich počty měnily v důsledku obsazení Sudet a antisemitské politiky. Zajímalo mě, jak v Opavě probíhaly transporty židovského obyvatelstva a kolik lidí z nich se dožilo konce války. A v neposlední řadě také to, jaký byl osud opavské židovské obce po válce, neboť dnes zde Židé téměř nežijí.

Svou práci jsem rozdělila na pět hlavních kapitol a následující podkapitoly. V prvních dvou kapitolách se na úvod věnuji městu Opavě a vývoji zdejšího židovského osídlení. Ve třetí kapitole popisuji situaci opavských Židů od obsazení města Němci roku 1938, přes první protižidovská opatření a následně organizované transporty do Terezína a na východ, až po situaci na konci války a osvobození města. Právě zde věnuji svou pozornost také uplatňování Norimberských zákonů a dalších protižidovských nařízení v sudetských oblastech. Následující, čtvrtá kapitola, ve zkratce shrnuje situaci opavské židovské obce v letech po 2. světové válce. A v poslední, páté kapitole, jsem se rozhodla ukázat skutečné příběhy dvou opavských rodáků židovského původu, kteří na vlastní kůži zakusili příkoří nacistické perzekuce.

1.1 Prameny a literatura

Na téma antisemitské politiky nacistického Německa a osudů Židů během 2. světové války bylo vydáno nepřehledné množství knih, ale bohužel jen zlomek z nich se zabývá situací v Sudetech. Za klíčovou publikaci bych v tomto ohledu uvedla knihu Jorga Osterloha s názvem *Nacionálněsocialistické pronásledování Židů v říšské župě Sudety v letech 1938 - 1945*, která se židovské otázce v sudetských oblastech věnuje velmi podrobně. V obecných souvislostech mi hodně pomohla publikace s názvem *Opava*, z edice Dějiny českých, moravských a slezských měst, která velmi podrobně zachycuje historii města již od počátku osídlení území. Historií opavské židovské obce se přímo zabývá kniha Jaroslava Klenovského s názvem *Historie a památky židovské obce v Opavě* a dílo *Židé v Opavském Slezsku* Jana Dvořáka. V neposlední řadě jsem při zpracovávání využívala dalších publikací zabývajících se historií Židů a židovskými památkami na našem území.

Navštívila jsem také Archiv Židovského muzea v Praze a Centrum vizuální historie Malach, ve kterém jsou zpřístupněny rozhovory s přeživšími holokaustu. V poslední části své bakalářské práce jsem se tedy rozhodla využít poznatků z interview s Pavlem Ecksteinem, jež jsem shlédla právě v Malachu. Kromě toho jsem v této kapitole čerpala také z autobiografických vzpomínek dalšího opavského rodáka Heinze J. Herrmanna. Příběhy právě těchto pamětníků jsem vybrala z toho důvodu, že jsou vzájemně velmi různorodé. Oba dva opustili město již před jeho obsazením Němci, ale první z nich byl deportován do Lodžského ghetta, kde strávil celou válku, druhý si prošel Terezínem, Osvětimí, účastnil se pochodu smrti a osvobození se dočkal až v Dachau.

Z internetových zdrojů jsem čerpala jen poskrovnu, především z portálu holocaust.cz.

2 Město Opava

2.1 Zeměpisná poloha, název a atributy města Opavy

„Město Opava leží v Poopavské nížině nad soutokem řek Opava a Moravice v nadmořské výšce přibližně 250 metrů nad mořem na okraji Hrubého Jeseníku.“¹ Nachází se na severovýchodě České republiky v Moravskoslezském kraji a je historickým hlavním městem Českého Slezska. „Opavsko je po stránce přírodní velmi zajímavým územím na rozhraní dvou velkých evropských horských masivů, krkonošského a karpatského. Tato horstva od věků formovala a utvářela podmínky pro rozvoj jeho přírodních poměrů. Svým územím hraničí celým severním okrajem s Polskem, odtud přechází mírně zvlněné krajina do Polonské nížiny a polského Slezska.“²

Název města je pravděpodobně odvozen od staršího názvu řeky, na jejímž břehu Opava vznikla. „Ve jménu řeky se spojilo indoevropské slovo *apa* vyjadřující vodu s germánským *ahwa* majícím stejný význam. Z původního slova *Apa-ahwa* pak vzniklo nejdříve *Apaha* a následně pak slovanské jméno *Opava*.“ Podobně tomu je i v latině, kde je názvem pro město i řeku slovo *Oppavia*. Jinak je tomu však v němčině, kde je názvem pro řeku slovo *Oppa*, ale jméno města se vyvinulo do slova *Troppau*.³

Nejstarší otisk opavské pečeti, zobrazující znamení kůlu se třemi krokvemi nad sebou v gotickém štítu, pochází z roku 1311. Představoval zřejmě erb některého z opavských rychtářů.⁴ Opava však pravděpodobně měla svou pečeť již dříve, neboť jako o městě o ní hovoříme již od roku 1224.⁵ Roku 1579 došlo ke změně znaku na „*polcený štít, mající v pravém červeném poli polovici stříbrné orlice a levé stříbrné pole pak dále polcené,*

¹ MÜLLER, Karel, Rudolf ŽÁČEK a Martin ČAPSKÝ. *Opava*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2006, s. 15

² FRANK, Miroslav. *Opavsko zblízka: příroda, historie, památky*. Praha: Nadatur, 2005, s. 6

³ MÜLLER, Karel, Rudolf ŽÁČEK a Martin ČAPSKÝ. *Opava*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2006, s. 16

⁴ tamtéž, s. 16

⁵ MÜLLER, Karel a Pavel ŠOPÁK. *Opava*. Praha: Paseka, 2010, s. 5

*přičemž v jeho pravé půli jsou tři červené obrácené krokve nad sebou.*⁶ V této podobě užívá město svůj znak dodnes.

Až do 17. století se však můžeme setkat paralelně i se znakem původním, jež se vyskytuje také na nejstarší městské vedutě Jana Willenberga z konce 16. století. Vedle toho se objevilo také několik deformací městských symbolů.⁷

Dalším z důležitých obecních symbolů je bezpochyby vlajka. *„Přinejmenším již od poloviny 19. století byla v Opavě používána vlajka sestávající ze dvou vodorovných pruhů, bílého a červeného, přes něž byl kladen městský znak. V této podobě byl také opavský prapor oficiálně zakotven v roce 1974.*⁸

Statutární město Opava dnes zaujímá celkovou plochu 9061 hektarů. Skládá se z vlastního města, jež zahrnuje i bývalé obce Jaktař, Kateřinky a Kylešovice, a dále z osmi městských částí - Malé Hoštice, Komárov, Suché Lazce, Podvihov, Zlatníky, Milostovice, Vlaštovičky a Vávrovice.⁹

Počet obyvatel k 1. 1. 2015 činil 57 772 osob.¹⁰

⁶ MÜLLER, Karel, Rudolf ŽÁČEK a Martin ČAPSKÝ. *Opava*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2006, s. 16

⁷ tamtéž, s. 17

⁸ MÜLLER, Karel, Rudolf ŽÁČEK a Martin ČAPSKÝ. *Opava*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2006, s. 17

⁹ tamtéž, s. 15

¹⁰ Počet obyvatel v obcích České republiky k 1. 1. 2015 [online]. Praha: Český statistický úřad, 2015-04-30, [cit. 2016-02-01].

2.2 Stručná historie města Opavy

„Prostor poblíž soutoku řek Opavy a Moravice, na kterém se dnes rozkládá město Opava, náleží ke starým sídelním územím.“ Archeologové zde nacházejí doklady osídlení již ze starší doby kamenné.¹¹

První písemnou zmínku o Opavě, jakožto kupecké osadě, máme z roku 1195.¹² V současné době se o ní však uvažuje jako o falsu a zmiňována je spíše listina Přemysla Otakara I. z roku 1224, ve které český král potvrzoval městská privilegia, které Opava získala o pár let dříve, pravděpodobně mezi léty 1213 a 1220.¹³

Na počátku 14. století se Opava stala městem přemyslovských levobočků a zformovalo se zde samotné Opavské knížectví.¹⁴ Po polovině 15. století získal Opavsko pro svého syna Viktorína český král Jiří z Poděbrad, roku 1485 jej vystřídal levoboček Matyáše Korvína a na počátku 16. století se město nakrátko dostalo do držení pozdějšího polského krále Zikmunda. Posléze bylo Opavské knížectví přímo podřízeno českým králům, což přispělo k jeho velkému rozkvětu a vzrůstu počtu obyvatel, z nichž byla velká část německy hovořících.¹⁵

Během 16. století bylo město silně ovlivněno luteránskou reformací a měšťané se tak dostávali do konfliktů s olomouckými biskupy. Proto rozhodnutím císaře Matyáše získal roku 1614 Opavské knížectví do dědičné lenní držby Karel z Lichtenštejna. Ten zde zavedl rozsáhlou rekatolizaci, roku 1625 byl do Opavy povolán jezuitský řád a o pět let později zde jezuité založili gymnázium.¹⁶ Rozvoj města byl dále poznamenán dánským a švédským obsazením během třicetileté války a nakonec rozsáhlým požárem roku 1689.¹⁷

Po porážce Marie Terezie roku 1742, v důsledku které habsburská monarchie ztratila většinu Slezska, se Opava stala hlavním městem Českého Slezska. Během pokračujících

¹¹ FRANK, Miroslav. *Opavsko zblízka: příroda, historie, památky*. Praha: Nadatur, 2005, s. 42

¹² MÜLLER, Karel a Pavel ŠOPÁK. *Opava*. Praha: Paseka, 2010, s. 5

¹³ MÜLLER, Karel, Rudolf ŽÁČEK a Martin ČAPSKÝ. *Opava*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2006, s. 44

¹⁴ MÜLLER, Karel a Pavel ŠOPÁK. *Opava*. Praha: Paseka, 2010, s. 6

¹⁵ tamtéž, s. 6

¹⁶ FRANK, Miroslav. *Opavsko zblízka: příroda, historie, památky*. Praha: Nadatur, 2005, s. 42

¹⁷ MÜLLER, Karel a Pavel ŠOPÁK. *Opava*. Praha: Paseka, 2010, s. 7

válek o slezské dědictví bylo však město velmi sužováno a obsazováno Prusy. Během války o bavorské dědictví, kdy Marie Terezie naposledy usilovala o získání Slezska zpět, bylo téměř po celou dobu obsazeno pruským vojskem.¹⁸ Roku 1782 byl zbytek Slezska administrativně sloučen s Moravou.¹⁹

Velkého rozkvětu se Opava dočkala během působení purkmistra Johanna Josefa Schösslera mezi léty 1797 - 1834. Proběhly rozsáhle stavební změny, v důsledku kterých staré městské hradby nahradily rozlehlé parky.²⁰ Roku 1814 zde bylo při místním gymnáziu založeno Slezské zemské muzeum, nejstarší muzeum na našem území.²¹ Roku 1820 se v Opavě konal kongres Svaté aliance, na kterém se sešli evropští panovníci a diplomaté.²²

Revoluční rok 1848 přinesl Opavě opětovné postavení hlavního zemského města.²³ Následující období patřilo k nejlepším kapitolám opavských dějin a také se i zde začal výrazněji prosazovat český živel. Byla to doba průmyslového rozvoje, zřizování spolků a institucí a usilování o založení vlastní univerzity. Roku 1883 se Matici opavské podařilo ustanovit české gymnázium, které úspěšně konkurovalo staršímu německému gymnáziu.²⁴

Vznik samostatné Československé republiky, po skončení 1. světové války, byl Čechy v Opavě přijat s nadšením. Avšak početné německé obyvatelstvo se, z obavy ze ztráty privilegovaného postavení, dožadovalo práva na sebeurčení. Zřízená provincie Sudetenland však fungovala jen několik týdnů a 18. prosince 1918 do města bez boje vstoupilo československé vojsko.²⁵

¹⁸ MÜLLER, Karel, Rudolf ŽÁČEK a Martin ČAPSKÝ. *Opava*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2006, s. 207 - 209

¹⁹ tamtéž, s. 210

²⁰ MÜLLER, Karel a Pavel ŠOPÁK. *Opava*. Praha: Paseka, 2010, s. 7

²¹ FRANK, Miroslav. *Opavsko zblízka: příroda, historie, památky*. Praha: Nadatur, 2005, s. 42

²² MÜLLER, Karel a Pavel ŠOPÁK. *Opava*. Praha: Paseka, 2010, s. 7

²³ MÜLLER, Karel, Rudolf ŽÁČEK a Martin ČAPSKÝ. *Opava*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2006, s. 234

²⁴ MÜLLER, Karel a Pavel ŠOPÁK. *Opava*. Praha: Paseka, 2010, s. 8

²⁵ MÜLLER, Karel, Rudolf ŽÁČEK a Martin ČAPSKÝ. *Opava*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2006, s. 272

Roku 1924 přišla Opava o postavení statutárního města a o pár let později, roku 1928, bylo Slezsko znovu spojeno s Moravou a hlavním sídlem Země moravskoslezské se stalo Brno.²⁶

Důležitosti Opava znovu nabyla roku 1938, v důsledku připojení československého pohraničí k Německu. V této oblasti stále převládalo německé obyvatelstvo, které tuto skutečnost přivítalo.²⁷ Tenkrát však nemohli tušit, jak se bude válečná situace nadále vyvíjet, a že za pár let budou právě oni své domovy nuceni opustit.

Opava byla osvobozena 22. dubna 1945²⁸, ale 2. světová válka jí přinesla velké ztráty. Město bylo z jedné třetiny zničeno, výrazně se zmenšil počet obyvatel a změnil se i jejich národnostní ráz. Započala jeho velká obnova, ale Opava už nikdy nedosáhla takové prestiže. Po komunistickém převratu roku 1948 se navíc rozvoj soustředil spíše na nedalekou Ostravu, která byla průmyslově významnějším městem.²⁹

Po pražských událostech dne 17. listopadu 1989 se, o pár dní později, i Opavané připojili k protirežimním demonstracím.³⁰ Roku 1990 získala Opava zpět postavení statutárního města a o rok později zde byla zřízena Slezská univerzita.³¹

²⁶ MÜLLER, Karel, Rudolf ŽÁČEK a Martin ČAPSKÝ. *Opava*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2006, s. 273

²⁷ FRANK, Miroslav. *Opavsko zblízka: příroda, historie, památky*. Praha: Nadatur, 2005, s. 27

²⁸ MÜLLER, Karel a Pavel ŠOPÁK. *Opava*. Praha: Paseka, 2010, s. 8

²⁹ *tamtéž*, s. 9

³⁰ MÜLLER, Karel, Rudolf ŽÁČEK a Martin ČAPSKÝ. *Opava*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2006, s. 330

³¹ *tamtéž*, s. 331

3 Židovská komunita v Opavě

3.1 Historický vývoj židovského osídlení na Opavsku do 30. let 20. století

Přítomnost Židů na našem území můžeme pozorovat již od 10. století, kdy máme doklad, že zde působili jako kupci na pražských trzích.³² Zpočátku měli svobodné postavení, to se však rychle zhoršovalo v souvislosti s výsledkem 4. lateránského koncilu roku 1215.³³ Zde bylo rozhodnuto, že „Židé musí bydlet odděleně od křesťanů, musí nosit zvláštní označení, nesmí se živit zemědělstvím, většinou řemesel atd. K obživě jim tak zůstal ponejvíce obchod a půjčování peněz na úrok, křesťany obecně považované za lichvu.“³⁴

Počátky židovského osídlení na Opavsku datujeme nejméně do poloviny 13. století, neboť se na město vztahovalo generální privilegium Statuta Judaeorum, vydané českým králem Přemyslem Otakarem II. roku 1254.³⁵ Toto privilegium stavělo Židy do pozice služebníků komory a díky němu také spadali pod jurisdikci panovníka, který jim poskytoval právní ochranu. Jakýkoli útok na Židy byl považován za útok na majetek královské komory a podle toho byl také trestán. Židé panovníkovi museli platit daně a poskytovali mu půjčky. Židovské osídlení mělo svá zvláštní specifika, neboť v důsledku různých nařízení se Židé většinou soustředili na okraji měst a vesnic, poměrně izolovaní od ostatního křesťanského obyvatelstva. Podobně tomu bylo i v Opavě, kde Židé postupně vytvořili poměrně početnou komunitu, založili vlastní židovský hřbitov a vybudovali synagogu. Židé zde od 13. století obývali uličku, zvanou Židovskou, na severním obvodu hradeb - dnes tato ulice nese jméno Na Valech. První židovský středověký hřbitov se nacházel na západní straně Hradecké ulice.³⁶

³² VEČEŘOVÁ, Petra. *Židovské památky v Čechách, na Moravě, ve Slezsku*. Praha: Nakladatelství Olympia, 2009, s. 5

³³ tamtéž, s. 5

³⁴ tamtéž, s. 5

³⁵ KLENOVSKÝ, Jaroslav. *Historie a památky židovské obce v Opavě*. Krnov: Občanské sdružení Krnovská synagoga, 2009, s. 3

³⁶ SPYRA, Janusz - WODZIŃSKI, Marcin. *Židé ve Slezsku. Studie k dějinám Židů ve Slezsku*. Český Těšín, 2001, s. 134

Stejně, jako ve všech ostatních městech, i zde se Židé směli zabývat pouze poskytováním peněz na úrok a dálkovým obchodem. Zejména kvůli tomu se na ně měšťané dívali nelibě a snažili se o jejich odchod z města. Proto levoboček krále Přemysla Otakara II., opavský vévoda Mikuláš I., vydal roku 1281 listinu, kterou se vzdal svých příjmů z daní, které mu Židé odváděli, a předal je městu.³⁷

Během 15. a na počátku 16. století u nás docházelo k vyhánění Židů z královských měst.³⁸ Nejinak tomu bylo i v Opavě, kde se Židé dostali do sporu s opavskou městskou radou. Vadilo jí, že Židé městu platili daň ve výši pouze jedné zlaté za jeden židovský dům. Od roku 1489 poté museli Židé odvádět vyšší daně, podle požadavků města. Konflikt však pokračoval až do roku 1500, kdy opavský vévoda Jan Korvín reagoval na neustávající prosby měšťanů a vydal listinu, jež měla vyhnat židy z města, pod záminkou obvinění z překupnictví kradeného zboží.³⁹ Židé se však odvolali ke králi Vladislavu II. Jagelonskému, který listinou z roku 1507 měšťanům nařídil přijmout do Opavy všechny vyhoštěné Židy.⁴⁰

Král Ludvík Jagellonský se Židů nejprve zastal, poté však na žádost měšťanů vydal roku 1522 dekrety, ve kterých nařídil do tří týdnů odstěhování všech Židů z Opavy a zakazoval se jim do města někdy v budoucnu vrátit.⁴¹ Po tomto vyhnání opavských Židů získali jejich domy křesťanští měšťané, kteří je přestavěli a z židovského hřbitova udělali zahradu.⁴² Podobně byli Židé vyhnáni i z dalších měst ve Slezsku a odešli do Osoblahy, Krakova a moravských měst. Zatímco dříve žili Židé převážně v královských městech, od této doby se začali přesouvat na venkov a do poddanských měst.⁴³

³⁷ KLENOVSKÝ, Jaroslav. *Historie a památky židovské obce v Opavě*. Krnov: Občanské sdružení Krnovská synagoga, 2009, s. 3

³⁸ VEČEŘOVÁ, Petra. *Židovské památky v Čechách, na Moravě, ve Slezsku*. Praha: Nakladatelství Olympia, 2009, s. 5

³⁹ KLENOVSKÝ, Jaroslav. *Historie a památky židovské obce v Opavě*. Krnov: Občanské sdružení Krnovská synagoga, 2009, s. 3

⁴⁰ tamtéž, s. 4

⁴¹ tamtéž, s. 4

⁴² SPYRA, Janusz - WODZIŃSKI, Marcin. *Židé ve Slezsku. Studie k dějinám Židů ve Slezsku*. Český Těšín, 2001, s. 134

⁴³ KLENOVSKÝ, Jaroslav. *Historie a památky židovské obce v Opavě*. Krnov: Občanské sdružení Krnovská synagoga, 2009, s. 4 - 5

Od patentu císaře Ferdinanda I., vydaného roku 1557, nebyl Židům ve Slezsku, s výjimkou několika málo oblastí (např. Osoblaha), pobyt vůbec povolen. Jejich situace se příliš nezlepšila ani s nástupem císaře Karla V., jež vydal roku 1713 edikt, na základě kterého zde byl výjimečně povolen pobyt Židům po zaplacení zvláštní daně. Do Opavy se však Židé nesměli stěhovat vůbec a směli zde přicházet pouze jednorázově (například na trhy a jarmarky) a opět po zaplacení poplatku.⁴⁴

Další zhoršení přišlo za vlády Marie Terezie, po prohrané válce o rakouské dědictví roku 1742. Marie Terezie vydala roku 1752 patent, který v Rakouském Slezsku povoloval pobyt pouze 119 židovským rodinám (z toho 23 v Opavském a Krnovském knížectví) a silně omezoval jejich práva.⁴⁵

„Prvním Židem, který nově získal roku 1742 povolení bydlet i s rodinou v Opavě a věnovat se zde obchodu, se stal Josef Lazarus, císařský dodavatel mincovny ve Vratislavi, který před Prušáky zachránil provinční pokladnu s daněmi; toto privilegium obdržel odměnou od Marie Terezie. Roku 1768 získal císařské povolení usadit se na předměstí a vykonávat své řemeslo rytec pečeti čili gravér Simon Löbl, jenž si v roce 1787 zvolil odpovídající příjmení Steingraber. S císařským souhlasem a přes odpor měšťanů si v té době Hirschel Baruch, nájemce skladu s tabákem, zřídil na předměstí sklad vlny, kůže, medu a vosku, v 80. letech 18. století dokonce založil v Opavě manufakturu na sukno a drahé látky (druhou měl v moravském Budišově nad Budišovkou), jež zanikla jeho úmrtím asi roku 1794.“⁴⁶ Obecně byl však Židům v Opavě trvalý pobyt stále zakázán.

Reformy a patenty císaře Josefa II. v druhé polovině 18. století přinesly řadu změn a uvolnění. Židovské obyvatelstvo bylo osvobozeno od povinnosti nosit zvláštní označení a získali možnost studia na všech typech domácích vyšších škol - včetně univerzit s výjimkou teologických fakult. Bylo jim však nařízeno přijmout nová německá příjmení.⁴⁷

⁴⁴ KLENOVSKÝ, Jaroslav. *Historie a památky židovské obce v Opavě*. Krnov: Občanské sdružení Krnovská synagoga, 2009, s. 5

⁴⁵ Tamtéž, s. 5

⁴⁶ Tamtéž, s. 6

⁴⁷ VEČEŘOVÁ, Petra. *Židovské památky v Čechách, na Moravě, ve Slezsku*. Praha: Nakladatelství Olympia, 2009, s. 6

Když po staletích útisku nastal revoluční rok 1848, znamenalo to pro Židy konečně významné zlepšení jejich postavení.⁴⁸ Od tohoto data nastal také v Opavě rozmach novodobého židovského osídlení. Na konci roku 1849 zde vznikl synagogální spolek, jehož představeným byl David Hirsch.⁴⁹

„Nejstarší modlitebna se nacházela v opuštěném domě čp. 135 v ulici Mezi trhy. Další modlitebna fungovala v době č. 23/čp.329 na západní straně Dolního náměstí (zničen za války). Vyrůstající počet věřících přivodil nutnost výstavby první synagogy v tehdejší Panské, dnes Masarykově ulici, č. 5/400.“⁵⁰ Tato synagoga byla otevřena dne 7. 9. 1855.⁵¹ Své účely plnila až do roku 1896, kdy byla změněna na sokolovnu.⁵²

Roku 1850 si opavští Židé zakoupili dům čp. 5 na Olomoucké ulici pro druhý, novodobý židovský hřbitov. Ten byl za pár let zrušen kvůli plánované stavbě jezdeckých kasáren a spolek přesunul své plány na dům čp. 17 v ulici Na rybníčku (dnes Veleslavínova ulice), kde byl roku 1854 založen třetí židovský hřbitov v Opavě a pohřbívalo se zde až do roku 1891.⁵³ Později, když byla plocha hřbitova téměř zcela zaplněna, se začalo jednat o zřízení nového komunálního hřbitova. Čtvrtý židovský hřbitov byl založen roku 1891 jakožto součást tohoto komunálního hřbitova na Otické ulici čp. 801.⁵⁴ Pohřbívá se zde do současnosti.

Synagogální spolek v Opavě roku 1856 změnil svůj název na náboženský spolek a roku 1863 byl povýšen na samostatnou náboženskou obec.⁵⁵ Ortodoxním Židům, kteří se do Opavy stěhovali především z Osoblahy, byl roku 1853 potvrzen vlastní modlitební spolek s modlitebnou v domě na Nákladní ulici.⁵⁶

⁴⁸ VEČEŘOVÁ, Petra. *Židovské památky v Čechách, na Moravě, ve Slezsku*. Praha: Nakladatelství Olympia, 2009, s. 6

⁴⁹ KLENOVSKÝ, Jaroslav. *Historie a památky židovské obce v Opavě*. Krnov: Občanské sdružení Krnovská synagoga, 2009, s. 7

⁵⁰ SPYRA, Janusz - WODZIŃSKI, Marcin. *Židé ve Slezsku. Studie k dějinám Židů ve Slezsku*. Český Těšín, 2001, s. 134

⁵¹ tamtéž, s. 134

⁵² VEČEŘOVÁ, Petra. *Židovské památky v Čechách, na Moravě, ve Slezsku*. Praha: Nakladatelství Olympia, 2009, s. 6

⁵³ SPYRA, Janusz - WODZIŃSKI, Marcin. *Židé ve Slezsku. Studie k dějinám Židů ve Slezsku*. Český Těšín, 2001, s. 135

⁵⁴ VEČEŘOVÁ, Petra. *Židovské památky v Čechách, na Moravě, ve Slezsku*. Praha: Nakladatelství Olympia, 2009, s. 214

⁵⁵ KLENOVSKÝ, Jaroslav. *Historie a památky židovské obce v Opavě*. Krnov: Občanské sdružení Krnovská synagoga, 2009, s. 7

⁵⁶ tamtéž, s. 8

Roku 1867 získali Židé rovnoprávnost a plná občanská práva, židovské rodiny začaly využívat nových možností a stěhovaly se do větších měst.⁵⁷ Také do Opavy přicházela spousta Židů z přelidněných moravských ghett.

Z těchto důvodů přestala být kapacita synagogy v Panské ulici brzy dostačující, a proto se začalo jednat o výstavbě nové synagogy na místě zbořené továrny na nároží ulic Na Rybníčku a Čapkovy.⁵⁸ Ta byla budována mezi lety 1895 - 1896 dle návrhů známého architekta Jakoba Gartnera a pod dohledem stavitele Josefa Hruschky.⁵⁹ Byla postavena v tehdy velmi módním maurském slohu se středovou kupolí a dvojevěžím nad vstupním průčelím a již od svého postavení se stala jednou z nejvýraznějších synagog na našem území. Slavnostně zasvěcena byla 8. září 1896, otevřena o tři měsíce později a od té doby plnila svůj účel až do jejího vypálení nacisty během Křišťálové noci.⁶⁰

Během první republiky období rozvoje stále pokračovalo, nicméně opavští Židé se museli po celou dobu potýkat s antisemitismem německých obyvatel, kterých ve Slezsku vždy žilo velmi mnoho. Postupně si, stejně jako jinde v Evropě, začínali uvědomovat blížící se nebezpečí.⁶¹

⁵⁷ VEČEŘOVÁ, Petra. *Židovské památky v Čechách, na Moravě, ve Slezsku*. Praha: Nakladatelství Olympia, 2009, s. 6

⁵⁸ Tamtéž, s. 273

⁵⁹ KLENOVSKÝ, Jaroslav. *Historie a památky židovské obce v Opavě*. Krnov: Občanské sdružení Krnovská synagoga, 2009, s. 20

⁶⁰ tamtéž, s. 20

⁶¹ tamtéž, s. 8

3.2 Vývoj židovské populace na Opavsku do 30. let 20. století

Přesné číslo židovských obyvatel města Opavy ve středověku neznáme. Dle spekulací zde mohlo v době před vyhoštěním v 16. století žít zhruba 100 - 200 Židů v 10 - 15 domech.⁶²

V novodobém období známe přesné počty opavských Židů díky sčítání lidu. Roku 1848 zde oficiálně žilo 24 Židů. Roku 1867 to bylo už 134 Židů a za pouhé dva roky se číslo ještě několikanásobně zvedlo - roku 1869 v Opavě žilo 618 Židů. Roku 1880 bylo množství téměř dvojnásobné, 1061 Židů z celkem 20.562 obyvatel města.⁶³ Důvodem tohoto rychlého vzrůstu bylo zajisté to, že pobyt Židů zde přestal být omezován, nebyli dále nuceni žít v ghettech, a proto se samovolně stěhovali do měst.

V dalších letech čísla již tak dramaticky nerostla, až do 30. let 20. století můžeme pozorovat spíše setrvalý stav. Roku 1890 zde žilo 1.089 Židů z celkem 22.687 obyvatel, roku 1900 1.047 Židů z celkem 26.748 obyvatel, roku 1910 1.112 Židů z celkem 30.762 obyvatel, roku 1921 1.127 Židů z celkem 33.457 obyvatel a konečně roku 1930 v Opavě žilo 971 Židů z celkem 36.030 obyvatel. Na konci 30. let 20. století začalo Židů v důsledku připojení Sudet velmi rychle ubývat.⁶⁴

⁶² KLENOVSKÝ, Jaroslav. *Historie a památky židovské obce v Opavě*. Krnov: Občanské sdružení Krnovská synagoga, 2009, s. 20

⁶³ Tamtéž, s. 11

⁶⁴ Tamtéž, s. 11

4 Židovská perzekuce a 2. světová válka v Opavě

4.1 Obsazení Opavy Němci

Mnichovská dohoda, uzavřená dne 30. září 1938, zpečetila osud Sudet a Československé republiky. Sudety byly od Československa odtrženy a připojeny k Německé říši. Toto počínání s velkými obavami pozorovalo místní židovské obyvatelstvo, jehož velká část začala pohraničí okamžitě opouštět. První jednotky wehrmachtu vkočily do Sudet již 1. října 1938.⁶⁵

Do Opavy německá vojska vstoupila dne 8. října 1938⁶⁶ za velikého jásohu přítomných Němců. Matěj Valík z Kylešovic své vzpomínky na tento den zachytil takto: „...*Volání ‚Sieg heil‘ nebralo konce. Brzy nato se objevily první německé motorizované jednotky. Tu jakoby šílenství postihlo celý ten dav. Muži řvou, ženy radostí pláčou, na tanky spadá sprška květin, cigaret atd. Kde se nabralo najednou tolik praporek, obrazů führera, Henleina, kde tolik cizích neznámých tváří? Kde tolik posměšných a hanlivých letáků na ČSR, na prezidenta Beneše... Je to možné, aby se v jednom dni tak změnil ráz celého města? V tom už se řítí tanky na Horní náměstí, kde purkmistr vítá ‚osvoboditele‘ a nového velitele města, jemuž oficiálně odevzdává klíče.*“⁶⁷

Po Mnichovské dohodě se Opava stala hlavním městem Východních Sudet, které byly součástí říšské župy Sudety, čímž došlo k narušení mnoha tradičních vazeb.⁶⁸ Veškerá politická moc přešla do rukou Sudetoněmecké strany v čele s Konrádem Henleinem.⁶⁹

Šíření německého antisemitismu v Sudetech znamenalo okamžitý výrazný úbytek tamního židovského obyvatelstva a klesl zde také podíl Čechů. Židé odsud hromadně utkali již od anšlusu Rakouska a pokoušeli se vzít si s sebou co největší část svého majetku. Většina jich našla dočasné útočiště ve velkých československých městech, zejména v Praze, Brně,

⁶⁵ OSTERLOH, Jörg. *Nacionálněsocialistické pronásledování Židů v říšské župě Sudety v letech 1938-1945*. Praha: Argo, 2010, s. 438

⁶⁶ MÜLLER, Karel, Rudolf ŽÁČEK a Martin ČAPSKÝ. *Opava*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2006, s. 289

⁶⁷ tamtéž, s. 289

⁶⁸ tamtéž, s. 289

⁶⁹ tamtéž, s. 291

Moravské Ostravě a Olomouci. Někteří se rozhodli odejít rovnou do ciziny, nejčastěji do Velké Británie a USA.⁷⁰

Zatímco ještě v roce 1930 v Sudetech žilo celkem okolo 24.500 Židů, v polovině roku 1939 jich bylo napočítáno pouze necelých 2.400. Ve většině sudetských měst jejich počet touto dobou nedosahoval ani sto osob.⁷¹

„Již v polovině října 1938 došlo k vlně zatýkání těch antifašistů, Židů a českých národních aktivistů, kteří neodešli do emigrace.“ A i počáteční nadšení německého obyvatelstva postupně opadalo.⁷²

⁷⁰ DVOŘÁK, Jan. *Židé v Opavském Slezsku 1918-1945*. Opava: Slezská univerzita v Opavě, Filozoficko-přírodovědecká fakulta, Ústav historických věd, 2009, s. 82 - 83

⁷¹ OSTERLOH, Jörg. *Nacionálněsocialistické pronásledování Židů v říšské župě Sudety v letech 1938-1945*. Praha: Argo, 2010, s. 378

⁷² MÜLLER, Karel, Rudolf ŽÁČEK a Martin ČAPSKÝ. *Opava*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2006, s. 291

4.2 Křišťálová noc v Opavě a pohraničí

Během organizovaného pogromu, který vešel později ve všeobecnou známost pod názvem Křišťálová noc, byly v noci z 9. na 10. listopadu 1938 vypáleny židovské synagogy v Německu, Rakousku a také na území československého pohraničí.⁷³ Záminku k této antisemitské akci poskytl atentát na německého diplomata Ernsta Eduarda vom Ratha, který spáchal mladý polský Žid Herschel Grynzspan.⁷⁴

Opavská synagoga byla zapálena 10. listopadu 1938 v ranních hodinách.⁷⁵ V krnovských novinách *Jägendorfer Zeitung* o téhle události stojí: „*Ve čtvrtek kolem půl osmé, když děti právě spěchaly do škol a dospělí do zaměstnání, vyšlehly plameny z vysoké kupole synagogy v Opavě. Velkou, přepychově vystavěnou a zařízenou budovu, stojící v samém centru města hned vedle náměstí Hermanna Göringa, plameny během chvilky zachvátily. Kvůli rychlému šíření ohně nemohli opavští hasiči požár uhasit a museli se omezit jen na jeho lokalizaci a ochranu přilehlých objektů. Stovky přihlížejících ze všech stran sledovaly ono hrůzně krásné divadlo a zároveň i konec jedné budovy, jež byla pozůstatkem minulých dob, citelně narušujícím tvář středu města.*“⁷⁶

Také k prvním protižidovským akcím v pohraničí došlo právě v Opavě. Židovské objekty byly rabovány a poškozovány, hojně byly rozbíjeny výkladní skříně a okna jejich obchodů. Mnoho jich bylo zničeno a vypáleno.⁷⁷

Podobný osud jako opavskou synagogu bohužel stihl také synagogy v mnoha dalších pohraničních městech, jako například v Liberci, Karlových Varech, České Lípě, Moravské Třebové, Děčíně a Mostě.⁷⁸ Budova synagogy v sousedním Krnově byla, jako jedna z mála, zachráněna a přeměněna na městskou tržnici. Avšak informace o jejím údajném zničení

⁷³ MÜLLER, Karel, Rudolf ŽÁČEK a Martin ČAPSKÝ. *Opava*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2006, s. 291

⁷⁴ KOOP, Volke. *Nacionální socialismus*. Praha: Grada, 2012, s. 66

⁷⁵ LHOTOVÁ, Markéta. *Synagogy v plamenech: křišťálová noc 1938 v českém pohraničí*. Liberec: Severočeské muzeum, s. 53 - 54

⁷⁶ tamtéž, s. 53 - 54

⁷⁷ tamtéž, s. 54

⁷⁸ Křišťálová noc v pohraničí. *holocaust.cz*. [online]. [cit. 2016-02-28]. Dostupné z:

<http://www.holocaust.cz/zdroje/zidovske-komunity-v-cechach-a-na-morave/kristalova-noc-v-pohranici/>

se, spolu se zprávou o vypálení synagogy v Opavě, dostala do tisku.⁷⁹ Noviny *Národní politika* se o tom vyjádřily takto: „Rozhořčení německých občanů nad zákeřnou smrtí německého diplomata dr. Ratha v Paříži, projevílo se i v Opavě a Krnově. Již ve středu večer shromáždilo se na opavském a krnovském hlavním náměstí několik tisíc lidí, kteří provolávali hesla proti židům. Vůdcové průvodu sice mírnili lid, ale některým živilům podařilo se vtrhnouti s větší částí účastníků, kteří pak začali vytloukati některé židovské obchody. Protižidovské bouře trvaly celou noc. V noci na čtvrtek po 5. hod. ranní rozezvučely se v Opavě požární sirény, oznamující požár židovské synagogy. Veškerá záchrana hasičstva byla marná. Teprve po 17. hodině podařilo se hořící objekt lokalizovat a podobně tomu bylo i v Krnově. Je zajímavé, že i tam židovská synagoga byla zapálena v tutéž hodinu. Budova byla úplně zničena. Škoda obou budov je odhadována na milion Kč.“⁸⁰

⁷⁹ Křišťálová noc v Krnově. *holocaust.cz*. [online]. [cit. 2016-02-28]. Dostupné z: <http://www.holocaust.cz/zdroje/zidovske-komunity-v-cechach-a-na-morave/kristalova-noc-v-pohranici/kristalova-noc-v-krnove/>

⁸⁰ Opavská a Krnovská synagoga vyhořely. *holocaust.cz*. [online]. [cit. 2016-02-28]. Dostupné z: <http://www.holocaust.cz/zdroje/dokumenty/risky-pogrom-zvany-kristalova-noc-opavska-a-krnovska-synagoga-vyhorely/>

4.3 Počátek protižidovské politiky v Sudetech

V září roku 1935 byly v Norimberku vyhlášeny zákony, na základě jichž byli Židé vyloučeni z německé společnosti. Prvním z těchto zákonů byl Zákon o říšském občanství, jež stanovil, že občanem Říše může být pouze Němec nebo člověk s příbuznou krví. Všichni němečtí Židé tak přišli o svá politická práva a stali se pouhými státními příslušníky. Druhým zákonem byl Zákon na ochranu německé krve a cti, který nepovoloval uzavírání sňatků mezi Židy a Němci, a zakazoval i jejich mimomanželský styk. Židovské rodiny od této chvíle také nesměly vztyčovat německou vlajku a zaměstnávat německé služební ve věku do pětáctyřiceti let.⁸¹

V listopadu roku 1935 byl Zákon o říšském občanství doplněn prvním z celkem třinácti prováděcích nařízeních, které upravovalo, kdo je považován za Žida a míšence.⁸²

„Za plného Žida byl považován každý, kdo pocházel alespoň ze tří židovských prarodičů. Velmi komplikovaná byla pak kategorizace tzv. "míšenců". Za "míšence prvního stupně" či "položidy" byli považováni ti, kdo měli dva židovské prarodiče a k datu vydání norimberských zákonů nebyli členy židovské náboženské obce, ani nežili v manželství se Židem (v opačném případě byli považováni za plné Židy). "Míšenci prvního stupně" měli sice obdobná práva jako plnoprávní němečtí občané, ale vztahovala se na ně některá omezení, např. směli uzavřít manželství pouze s "míšencem prvního stupně". Pro uzavření sňatku s Němcem nebo s "míšencem druhého stupně" potřebovali zvláštní výjimku. Za "míšence druhého stupně" platili všichni, kteří měli jednoho židovského prarodiče. Vztahovala se na ně sice také některá omezení ve výběru povolání, ale obecně platilo, že cílem byla jejich integrace do německé společnosti. Proto byli také např. odváděni do Wehrmachtu, německé armády. Další komplikovaná nařízení se pak zabývala otázkou, do které z předchozích kategorií spadají děti narozené ze smíšených manželství nebo z manželství mezi "míšenci".“⁸³

⁸¹ Norimberské zákony (1935). *holocaust.cz*. [online]. [cit. 2016-02-28]. Dostupné z: <http://www.holocaust.cz/dejiny/udalosti/norimberske-zakony-1935/>

⁸² tamtéž

⁸³ tamtéž

Na základě těchto kritérií byli posuzováni také Židé v Sudetech, tedy i v Opavě. Zákon o říšském občanství a Zákon na ochranu německé krve a cti zde nabyl platnosti 1. ledna 1939.⁸⁴ Němci pro tento účel plánovali co nejdříve zajistit všechny matriky židovských obcí na tomto území, avšak mnoho jich už bylo ze zabraného pohraničí odvezeno.⁸⁵ V Opavě však byly již v den jejího obsazení zabráný gestapem, později od něj jejich správu převzalo město. V březnu roku 1939 místní vládní prezidium hlásilo, že byly zpřístupněny matriky židovských náboženských obcí ve Frývaldově (dnešní Jeseník), Krnově, Svitavách a Novém Jičíně.⁸⁶

Dne 24. dubna 1939 bylo vydáno Nařízení o zavedení říšského evidenčního řádu v sudetoněmeckých územích. Nešlo však o pouhou evidenci židovské populace, ale svůj původ museli při různých příležitostech prokazovat také místní Němci.⁸⁷ Nejzásadnějším krokem k pořízení celoplošné evidence neárijského obyvatelstva bylo sčítání lidu Velkoněmecké říše dne 17. května 1939. V říšské župě Sudety bylo napočítáno celkem 2.363 Židů a vedle toho ještě mnoho míšenců - 2.183 míšenců prvního stupně a 1.396 míšenců druhého stupně. Ve vládním obvodu Opava k tomuto datu žilo celkem 424 Židů, 457 míšenců prvního stupně a 276 míšenců druhého stupně.⁸⁸

Po Křišťálové noci v listopadu roku 1938 byla ihned přijata celá řada protižidovských opatření. Bylo mezi nimi například nařízení, jež židovským dětem od 15. listopadu 1938 zakazovalo docházet do škol a o necelý měsíc později byly Židé vyloučeni i z univerzit.⁸⁹ Později přišlo mnoho dalších antisemitských zákonů, od odebrání židovských řidičských průkazů až po zakazování vstupu na různá veřejná prostranství.⁹⁰

⁸⁴ OSTERLOH, Jörg. *Nacionálněsocialistické pronásledování Židů v říšské župě Sudety v letech 1938-1945*. Praha: Argo, 2010, s. 206

⁸⁵ tamtéž, s. 193

⁸⁶ tamtéž, s. 195

⁸⁷ tamtéž, s. 197

⁸⁸ tamtéž, s. 655

⁸⁹ tamtéž, s. 205

⁹⁰ tamtéž, s. 206

4.4 Likvidace židovských náboženských obcí a arizace židovského majetku

Likvidací židovských náboženských obcí a zpeněžením jejich majetku byl v Sudetách pověřen komisař pro zastavení činnosti organizací (německy Stillhaltekommissar, zvaný Stiko). Do této funkce byl jmenován Albert Hoffmann.⁹¹ Prodej zabaveného movitého a nemovitého majetku měla na starost organizace Fond výstavby - správa majetku.⁹² V Opavě byl jeho zodpovědným činitelem S. Effenberger.⁹³

Průmyslový potenciál Sudet byl veliký a nemálo se na něm podíleli i Židé. V roce 1930 bylo na území říšské župy Sudety provozováno okolo 4.000 - 5.000 židovských podniků.⁹⁴ Po připojení Sudet k Německu bylo rozhodnuto, že se správy těchto podniků, ve funkci komisařů, ujmou pověřenci Sudetoněmecké strany.⁹⁵ Na konci ledna 1939 bylo ve vládním obvodu Opava pod komisařskou správou zhruba 150 židovských a některých českých podniků.⁹⁶

Smutný osud potkal také rodinu majitelů největšího obchodního domu v Opavě. Manželé Weinsteinovi nejprve po obsazení pohraničí Němci emigrovali do Prahy a později, po vyhlášení Protektorátu, Čechy a Morava, spáchali sebevraždu. Jejich majetek byl arizován a přešel pod firmu Melder, Reiser a spol.⁹⁷

Dne 12. listopadu 1938 bylo uveřejněno „nařízení o vyloučení Židů z německého hospodářství“ a od 1. ledna 1939 Židé nesměli pracovat ve vedení podniků.⁹⁸ Ve dnech 2. a 3. prosince 1938 bylo vydáno „nařízení o majetkovém přiznání Židů v sudetoněmeckých

⁹¹ OSTERLOH, Jörg. *Nacionálněsocialistické pronásledování Židů v říšské župě Sudety v letech 1938-1945*. Praha: Argo, 2010, s. 208

⁹² tamtéž, s. 215

⁹³ tamtéž, s. 229

⁹⁴ tamtéž, s. 236

⁹⁵ tamtéž, s. 243

⁹⁶ tamtéž, s. 248

⁹⁷ MÜLLER, Karel, Rudolf ŽÁČEK a Martin ČAPSKÝ. *Opava*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2006, s. 291 - 292

⁹⁸ OSTERLOH, Jörg. *Nacionálněsocialistické pronásledování Židů v říšské župě Sudety v letech 1938-1945*. Praha: Argo, 2010, s. 253

územích“ a „nařízení o využití židovského majetku“. Cílem všech těchto ustanovení bylo úplné zrušení židovského vlivu na německé hospodářství.⁹⁹

V Sudetech byl také velký nedostatek bytů, a tudíž byly obsazovány ty po uprchlých Židech.¹⁰⁰

Takzvané „odžidovštění“ se nevyhnulo ani zemědělství a arizovány byly i zemědělské pozemky.¹⁰¹ Podle údajů z června 1940 v opavském vládním obvodu Židé vlastnili 101 zemědělských hospodářství o celkové rozloze více než 1.300 ha.¹⁰² Jako židovské však byly tenkrát označeny i některé árijské pozemky nebo se přímo nejednalo o zemědělskou půdu. Na konci února 1941 bylo ve vládním obvodu Opava potvrzeno 62 židovských zemědělských pozemků s celkovou výměrou 1.105 ha.¹⁰³ I později se s čísly ještě hýbalo a ke konci června 1942 zde bylo za židovské označeno 64 pozemků o ploše 1.062 ha.¹⁰⁴

⁹⁹ OSTERLOH, Jörg. *Nacionálněsocialistické pronásledování Židů v říšské župě Sudety v letech 1938-1945*. Praha: Argo, 2010, s. 252 - 253

¹⁰⁰ tamtéž, s. 347

¹⁰¹ tamtéž, s. 364

¹⁰² tamtéž, s. 367

¹⁰³ tamtéž, s. 373

¹⁰⁴ tamtéž, s. 374

4.5 Zostřování protižidovské politiky v Sudetech

Dne 10. května 1940 byl v říšské župě Sudety zaveden „zákon o nájemních vztazích s Židy“, který se v Říši prosadil již o rok dříve a na jejichž základě započalo stěhování Židů do zvláštních oblastí a domů. Dle tohoto zákona mohli být židovští nájemníci majitelem domu vypovězeni, pokud se prokázalo, že mají jinou možnost bydlení. A zároveň, pokud oni sami disponovali prostorem k bydlení, museli k sobě vzít židovské příslušníky bez střechy nad hlavou.¹⁰⁵

Od jara 1941 se jednalo o dalším přesídlování do hromadných ubikací a v Sudetech vznikly dva tábory v prostorách prázdných zámků - v Dlažkovicích a v Krásném Lese u Ústí nad Labem.¹⁰⁶ Vše probíhalo za účelem uvolnění dalších potřebných obytných prostor.

Dále se již od léta 1938 objevovaly plány na pracovní využití židovského obyvatelstva a na podzim téhož roku byl vysloven nápad na vytvoření židovských pracovních kolonií. Na základě nařízení ze dne 20. prosince 1938 museli být všichni Židé žijící ze sociální podpory, včetně těch na území Sudet, jednotně pracovní nasazeni.¹⁰⁷

„Dne 4. března 1941 nařídilo říšské ministerstvo práce umístění Židů shromážděných k nuceným pracím do táborů.“ V Říši bylo velmi rychle zbudováno okolo 38 pracovních táborů, v Sudetech však žádné nevznikly. Židovská populace zde byla velmi malá s vysokým průměrným věkem.¹⁰⁸

Později Židé ztratili sociální práva, příplatky za přesčasy, přídatky na děti a v neposlední řadě také nároky na výplatu mzdy při nemoci.¹⁰⁹ Od roku 1938 byly všechny židovské průkazy totožnosti označeny písmenem „J“ a v platnost vstoupilo také nařízení o židovských jménech - všichni muži si museli do matriky narozených nechat zapsat jméno „Izrael“ a ženy „Sára“. Tento předpis začal v Sudetech platit 1. února 1939 a vyvolal značnou nevoli, kterou však příslušné úřady přísně potlačovaly. *„Vrchní starosta Opavy*

¹⁰⁵ OSTERLOH, Jörg. *Nacionálněsocialistické pronásledování Židů v říšské župě Sudety v letech 1938-1945*. Praha: Argo, 2010, s. 381 - 382

¹⁰⁶ tamtéž, s. 384

¹⁰⁷ tamtéž, s. 387

¹⁰⁸ tamtéž, s. 389

¹⁰⁹ tamtéž, s. 389

například v lednu 1940 oznamoval: „Po ukončení potřebného pátrání podám na dotyčné osoby oznámení.“¹¹⁰

Od 19. září 1941 se všichni Židé starší šesti let mohli na veřejnosti pohybovat pouze viditelně označení žlutou šesticípou hvězdou - úřady evidovaly všechny osoby, kterých se nařízení týkalo. Začátkem prosince 1941 byla dokončena tato registrace všech Židů v Opavě. „V městském okrese Opava se nacházelo 30 Židů, pro něž platila povinnost označení; 36 Židů od ní bylo naopak osvobozeno; 93 „míšenců prvního stupně“ a 46 „míšenců druhého stupně“ evidovala policie ve zvláštní kartotéce. Všichni „nositelé hvězdy“ byli střeženi policií a jednou měsíčně kontrolováni.“¹¹¹

Také v Sudetech se, stejně jako v Říši, rozmáhalo udavačství a obyvatelé mnohdy udávali policii své židovské sousedy. I pro tento účel zde bylo zřízeno zvláštní soudnictví nacistické justice a Židům hrozily velmi přísné tresty. Jeden ze soudů sídlil i při Zemském soudu v Opavě.¹¹² Obvodním soudem zde byly odsouzeny například dvě židovky, matka s dcerou, k šesti týdnům vězení a 6.000 říšských marek (dále je „RM“) pokuty, resp. k šesti týdnům vězení a 10.000 RM pokuty za neposkytnutí hotovosti, kterou měli uloženou v bance, zaslání peněz do zahraničí a nedovolené disponování s dalšími penězi.¹¹³ Vedle častých hospodářských provinění a tzv. hanobení rasy se postupně objevovaly stále další důvody žalob proti Židům. „V září 1941 se ve vládním obvodu Opava konala „židovská akce“. Během ní policie zatkla řadu Židů kvůli porušení „předpisů o válečném hospodaření“, kromě jiného kvůli „křečkování potravin“ a „nesplnění ohlašovací povinnosti.“¹¹⁴ A za podobné delikty, jako bylo dále například nedodání teplých svršků pro vojáky wehrmachtu během sběrné akce, zde byli zatýkáni i další Židé. Po propuštění z vězení se museli hlásit na gestapu a byli poté často posíláni do koncentračních táborů.¹¹⁵

S otázkou soudnictví úzce souvisí také zákaz činnosti židovských advokátů, kteří byli nahrazeni árijskými právníky. Na obhajobu Židů byli speciálně vybráni tři (později čtyři)

¹¹⁰ OSTERLOH, Jörg. *Nacionálněsocialistické pronásledování Židů v říšské župě Sudety v letech 1938-1945*. Praha: Argo, 2010, s. 390

¹¹¹ tamtéž, s. 390

¹¹² tamtéž, s. 400

¹¹³ tamtéž, s. 403

¹¹⁴ tamtéž, s. 403 - 404

¹¹⁵ tamtéž, s. 404

židovští konzulenti, z nichž jeden byl určen právě pro Opavsko. Po počátečních problémech s kandidáty byl pro tuto pozici v červnu 1940 schválen dr. Erwin Kunewälder. Zbylí konzulenti sídlili v Teplicích-Šanově, Liberci a Chebu.¹¹⁶

I když židovská populace v Opavě a Sudetech byla již velmi malá, nacistická propaganda se silně angažovala i zde, což můžeme vidět na následujícím příkladu ze školství. „*Na střední chlapecké škole v Opavě byla na začátku roku 1942 vystavena vitrína na téma: „Židé se na tebe dívají“, kterou vytvořila třída 3. B pod vedením svého učitele, studijního rady dr. Franze Friedla.*“¹¹⁷

¹¹⁶ OSTERLOH, Jörg. *Nacionálněsocialistické pronásledování Židů v říšské župě Sudety v letech 1938-1945*. Praha: Argo, 2010, s. 391 - 393

¹¹⁷ tamtéž, s. 396

4.6 Deportace opavských Židů na východ

Transporty židovského obyvatelstva z říšské župy Sudety do vyhlazovacích táborů na východě byly zahájeny v polovině roku 1942. Téměř všechny sféry života místních Židů byly v té době již velmi silně ovlivněny antisemitskou politikou. „Židovské obyvatelstvo bylo stísněné v „židovských domech“, zbavené práv, majetku, přestárlé, často odloučené od rodinných příslušníků, kteří emigrovali nebo utekli, a odříznuté od zahraničí. Práceschopní Židé se museli účastnit nucených prací.“¹¹⁸

Je znám jeden případ deportace opavských Židů na východ, který z Opavy odjel koncem února 1943. Dne 27. února 1943 byl na říšském území nařízen odsun všech práceschopných Židů. „Také gestapo v Opavě vzápětí připravilo transport. Postihl 40 starších Židů (33 žen a 7 mužů) z celého obvodu, kteří většinou nebyli v pracovním nasazení.“ I tito Židé si museli svou „evakuaci“ sami financovat, každý z nich musel Říšskému sdružení Židů odevzdat tzv. přiměřenou část běžných prostředků, což bylo 25% z hotovosti. Vše ostatní, včetně šperků, hodinek a dalších cenností, jim bylo zabaveno. Nevíme, do kterého koncentračního tábora tento transport směřoval. Víme však, že se jednalo o poslední přímý transport z říšské župy Sudety do vyhlazovacích táborů na východě.¹¹⁹

¹¹⁸ OSTERLOH, Jörg. *Nacionálněsocialistické pronásledování Židů v říšské župě Sudety v letech 1938-1945*. Praha: Argo, 2010, s. 405

¹¹⁹ tamtéž, s. 413

4.7 Deportace opavských Židů do Terezína

Terezínské ghetto bylo jediným sběrným táborem na území Protektorátu Čechy a Morava. Kromě sudetských a protektorátních Židů do něj byli nuceně přepraveni také Židé z Německa, Rakouska, Holandska, Dánska a na konci války i ze Slovenska a Maďarska. Během celé existence terezínského ghetta jim prošlo více než 140.000 vězňů. Z ghetta byli Židé dále posíláni do vyhlazovacích táborů na východě, zpravidla do Osvětimi.¹²⁰

Kromě Terezínského ghetta byl do počátku roku 1944 ke koncentraci sudetských Židů využíván také zámek Krásný Les. Oproti Terezínu šlo však o mnohem menší počet osob. Celkem jim v letech 1942 - 1944 prošlo minimálně 79 lidí, kteří byli postupně přepravení do Terezína a odtud většinou dále na východ.¹²¹

Deportace sudetských Židů do Terezína započaly v polovině listopadu 1942. Každý transport měl své označení. Pro Opavu tvořily základ značení římské číslice XXI a jednotlivé transporty se pak dále číslovaly ještě arabskými číslicemi, podle toho, o kolikátý transport z vládního obvodu Opava do Terezína se jednalo. Oproti obrovským přesunům protektorátních Židů byly deportace Židů ze Sudet výrazně menší, jednalo se zpravidla o počty do sta osob.¹²²

Z Opavského vládního obvodu byly vypraveny 3 hlavní transporty s označením XXI/1, XXI/2 a XXI/3, v nichž bylo do Terezína přepraveno celkem 71 Židů. Vedle těchto deportací se konaly ještě čtyři deportace označené koncovkou „Ez“, v nichž byli transportováni pouze jednotlivci. V transportu z 1. prosince 1942, označeném jako XXI/1 Ez, byli do Terezína deportováni tři Židé. V transportu z 6. května 1943, opět pojmenovaném jako XXI/1 Ez, šlo o dvě osoby. Další transport se stejným označením XXI/1 Ez se konal 14. října 1943 a jednalo se opět o dvě osoby. A v posledním transportu

¹²⁰ Koncentrační tábor pro Židy, tzv. ghetto Terezín. *Památník Terezín*. [online]. [cit. 2016-03-13]. Dostupné z: <http://www.pamatnik-terezin.cz/cz/historie-sbirky-a-vyzkum/historie/koncentracni-tabor-pro-zidy-tzv-ghetto-terezin>

¹²¹ OSTERLOH, Jörg. *Nacionálněsocialistické pronásledování Židů v říšské župě Sudety v letech 1938-1945*. Praha: Argo, 2010, s. 422

¹²² tamtéž, s. 416

z Opavy XXI/3 Ez se do Terezínského ghetta dne 14. dubna 1944 vypravila pouze jedna osoba. V těchto malých transportech bylo tedy celkem přepraveno 8 osob.¹²³

Obecný průběh těchto terezínských deportací můžeme ukázat na transportu XXI/1, jež byl prvním transportem z vládního obvodu Opava tohoto druhu. Konal se dne 18. listopadu 1942 a bylo v něm přepraveno 57 Židů.¹²⁴

„Pravděpodobně začátkem listopadu 1942 sestavilo gestapo v Opavě seznam 57 osob z celého vládního obvodu, které měly být deportovány do tábora. Převážná část zmíněných lidí se narodila v letech 1860 - 1885, bylo jim tedy mezi 67 a 82 lety.“ O plánovaném přesunu byli vyrozuměni několik dní předem pověřenými zaměstnanci okresní úřadovny Říšského sdružení Židů v Ústí nad Labem. Předpisy, podle kterých se deportace řídily, se do velké míry shodovaly s pravidly pro transporty na východ. Náklady na cestu si Židé museli sami uhradit a zbytek jejich majetku byl zkonfiskován. *„Například Paula Limonová z Opavy musela převést na Říšské sdružení 150 RM a její zbývající vlastnictví v hodnotě 416, 60 RM zabavilo gestapo. Čtyři z 57 postižených však nedokázali složit ani předepsaných 50 RM cestovného.“* Několik dní před odjezdem byli všichni Židé ze seznamu seskupeni v opavském vězení, jež pro tyto účely sloužilo jako shromaždiště. Lidem byly zabaveny všechny zbylé cennosti a hotovost, jež měli ještě u sebe. *„Na „sběrném místě“ zůstalo kromě toho hodně zavazadel, která starší lidé při odjezdu prostě neunesli. Například Paule Limonové bylo 81 let a nebyla schopná sama dopravit do Terezína své padesátikilové zavazadlo. Navzdory oznámení nebyla přeprava zavazadel zajištěna.“* Zabavený majetek převezlo gestapo do skladu opavského finančního úřadu. Gestapo také informovalo finanční správu o tom, které další byty se uvolní.¹²⁵

Další z hlavních transportů s označením XXI/2 byl do Terezína vypraven přesně po roce, dne 18. ledna 1943. Odjela s ním opět pouhá jedna osoba. Transportem XXI/3, jež byl

¹²³ Seznam všech transportů do Terezína (řazeno podle data odjezdu). *Institut Terezínské iniciativy*. [online]. [cit. 2016-03-13]. Dostupné z: http://katalog.terezinstudies.cz/cz2/ITI/database/tr_in_date

¹²⁴ tamtéž

¹²⁵ OSTERLOH, Jörg. *Nacionálněsocialistické pronásledování Židů v říšské župě Sudety v letech 1938-1945*. Praha: Argo, 2010, s. 417 - 418

zároveň předposlední deportací z Opavy do Terezína, bylo dne 10. ledna 1944 přepraveno 13 Židů. Bohužel se o nich však nedochovaly téměř žádné zmínky.¹²⁶

Dohromady se tedy ve všech transportech z vládního obvodu Opava dostalo do Terezína 79 Židů. Z nich se však konce války bohužel nedožilo 58 osob - z toho 44 osob zemřelo v samotném Terezínském ghettu, 13 osob v Osvětimi-Birkenau a jedna osoba v Treblince.¹²⁷

¹²⁶ Seznam všech transportů do Terezína (řazeno podle data odjezdu). *Institut Tereziánské iniciativy*. [online]. [cit. 2016-03-13]. Dostupné z: http://katalog.terezinstudies.cz/cz2/ITI/database/tr_in_date

¹²⁷ DVOŘÁK, Jan. Konečné řešení židovské otázky v Opavském vládním obvodu - deportační transporty do Terezína a na východ. *Krnovská synagoga, z.s.* [online]. [cit. 14.06.2011]. Dostupné z: http://www.krnovskasynagoga.cz/ke%20stazeni/konecne_reseni.pdf

4.8 Blížící se konec války

Nucené transporty židovského obyvatelstva během války vedly k téměř naprostému konci zdejší židovské komunity. Dne 1. září 1944 bylo ve vládním obvodu Opava napočítáno 87 Židů a o dva měsíce později, dne 1. listopadu 1944 zde žilo 85 Židů.¹²⁸

Na začátku roku 1945 se situace v říšské župě Sudety velmi změnila. Konec války se rychle blížil a v důsledku velké sovětské ofenzívy v lednu 1945 do Sudet proudilo velké množství uprchlíků, kteří procházeli hlavně Opavským vládním obvodem. Nacisté také, v souvislosti s postupem vojsk Rudé armády, museli kvapně opouštět mnohé koncentrační tábory. Vězni z těchto táborů, kteří nebyli přímo na místě zmasakrováni, byli vyhnáni na dlouhé pěší pochody, tzv. pochody smrti.¹²⁹ Místní kronika z Opavy - Kateřinek popisuje jeden z těchto pochodů takto: „*Hrozný pohled se naskytl obyvatelstvu, když 26. 1. táhl za velkého mrazu zdejšími ulicemi dlouhý „transport smrti“. Byli to na smrt vyhublí a chatrně oblečení vězni z koncentračního tábora Oswietimi a v Sosnovicích, kteří jako koně táhli ve sněhu těžké káry a nesměli od obyvatelstva přijmouti žádného jídla ani občerstvení. Kol nich šli vypasení SS strážci, kteří každého z vězňů, pakliže padl po cestě únavou či vysílením, na místě samopalem zastřelili a nechali ležet. Surovost tu odsuzovali i místní slušní Němci, kteří pak tím více se obávali odvety.*“¹³⁰ Opavskem procházely také kolony válečných zajatců, čítající od několika set do několika tisíc lidí. Zpravidla se jednalo o sovětské, britské či francouzské válečné zajatce. „*Několikatisícové transporty byly tři. Jeden překročil hranice u Sudic, pokračoval přes Koberžice, Dolní Benešov, Háj ve Slezsku a hranice okresu překročil u Čavisova. Druhý procházel rovněž od hranic před Kravaře, Štítinu, Pustou Polom a hranice překročil u Těškovic. Třetí přecházel Komárovem směrem na Raduň, Hradec nad Moravicí, Vítkovem, Budišovem nad Budišovkou a za Guntramovicemi překročil hranice okresu.*“¹³¹ Menší přesuny válečných zajatců procházely územím Opavska od ledna do března 1945, avšak jejich trasy nelze spolehlivě vystopovat. Všechny tyto pochody se

¹²⁸ OSTERLOH, Jörg. *Nacionálněsocialistické pronásledování Židů v říšské župě Sudety v letech 1938-1945*. Praha: Argo, 2010, s. 695

¹²⁹ tamtéž, s. 430

¹³⁰ MATĚJEK, Petr - TRUPAR, Maxmilián - MILAR, Vincenc. *Kronika pochodu smrti: Pochody smrti Opavskem*. Opava: Dům polit. výchovy OV KSČ: OV ČSPB, 1987, s. 38

¹³¹ tamtéž, s. 38

však vyznačovaly stejnou krutostí, jak tomu bylo v případě vězňů z koncentračních táborů. Mnoho místních obyvatel však, i přes vysoké riziko odhalení, zajatcům pomáhalo, či je dokonce ukrývalo.¹³² „*Velké hrdinství prokázala matka Marie Skotnicová z Budišovic, jejíž manžel zahynul v koncentračním táboře a syn bojoval v západní armádě. Dva ruské zajatce ukrývala na půdě i v době, kdy v obci začaly probíhat frontové boje, a obec byla obsazena německými vojáky.*“¹³³

Na území Sudetské župy se nerozkládal žádný z velkých koncentračních táborů, avšak na některých místech byly vybudovány jejich malé pobočky. „*Rovněž na území Opavského vládního obvodu se nacházely pobočky nejbližších koncentračních táborů, tj. Gross Rosenu a Osvětimi. Jednalo se o tábory v Brněnci, v Bílé Vodě a v Hanušovicích pobočky tábora Gross Rosen, pobočka osvětimského tábora byla zase zřízena v Bruntále. Převážnou část osazenstva těchto táborů tvořili právě Židé, zejména pak Židovky. Nedaleko Bruntálu, u obce Světlá (Lichteward - Lichtwerden), pak byl v roce 1941 postaven pracovní tábor výlučně pro židovské ženy. Osoby vězněné v těchto táborech byly většinou využity pro otrockou práci v blízkých továrnách či podnicích.*“¹³⁴

I přes neustále zhoršující se válečnou situaci Německa se nacistické úřady i nadále snažily o poslední deportace zbývajících židovského obyvatelstva do Terezína. Jednalo se zejména o osoby, jež byly do té doby ušetřeny kvůli nemoci či stáří nebo šlo o židovské partnery ze smíšených manželství. „*Během čtyř týdnů mezi 6. únorem a 7. březnem 1945 deportovalo gestapo do Terezína 157 Židů ze Sudet. Koncem března je zaznamenán poslední transport jednotlivce.*“¹³⁵ Z Opavského vládního obvodu v této době již žádní Židé deportováni nebyli, poslední transport z tohoto území odjel téměř o rok dříve.¹³⁶

¹³² MATĚJEK, Petr - TRUPAR, Maxmilián - MILAR, Vincenc. *Kronika pochodu smrti: Pochody smrti Opavskem*. Opava: Dům polit. výchovy OV KSČ: OV ČSPB, 1987, s. 38 - 40

¹³³ tamtéž, s. 38

¹³⁴ DVORÁK, Jan. Konečné řešení židovské otázky v Opavském vládním obvodu - deportační transporty do Terezína a na východ. *Krnovská synagoga, z.s.* [online]. [cit. 14.06.2011]. Dostupné z: http://www.krnovskasynagoga.cz/ke%20stazeni/konecne_reseni.pdf

¹³⁵ OSTERLOH, Jörg. *Nacionálněsocialistické pronásledování Židů v říšské župě Sudety v letech 1938-1945*. Praha: Argo, 2010, s. 431

¹³⁶ Seznam všech transportů do Terezína (řazeno podle data odjezdu). *Institut Tereziánské iniciativy*. [online]. [cit. 2016-03-13]. Dostupné z: http://katalog.terezinstudies.cz/cz2/ITI/database/tr_in_date

4.9 Osvobození Opavy

V rámci tzv. Ostravské operace sovětské armády se město Opava dostalo do bezprostředního pásma bojů. Cílem operace bylo donutit německá vojska k ústupu a uchránit průmyslové Ostravsko před zničením.¹³⁷

Letecké bombardování Opavy bylo zahájeno již 12. listopadu 1944. Koncem roku 1944 začaly městem projíždět již zmiňované kolony uprchlíků, válečných zajatců a také vězňů z evakuovaných koncentračních táborů. Dne 20. ledna 1945 zde bylo 30 vězňů ubito.¹³⁸

Opava se měla na konci války stát významným nacistickým opěrným bodem a dne 20. března 1945 byla prohlášena za pevnost, jež se měla hájit do posledního muže. Avšak již následujícího dne opustily město orgány gestapa. Téhož dne se na území Českého Slezska dostaly první sovětské jednotky. Dne 26. března 1945 byl obyvatelům Opavy udělen příkaz k povinné evakuaci, mnoho osob však tento rozkaz neuposlechlo a zůstalo během osvobozovacích bojů ve městě. O dva dny později, dne 28. března 1945, město začalo být ostřelováno. Opava byla osvobozena 60. armádou 4. ukrajinského frontu dne 22. dubna 1945, ovšem za velmi velkých materiálních ztrát.¹³⁹ Z velké části opavského centra zůstaly jen ruiny, komunikace byly na mnoha místech neprůjezdné a poškozena byla téměř třetina všech bytů.¹⁴⁰

¹³⁷ MÜLLER, Karel, Rudolf ŽÁČEK a Martin ČAPSKÝ. *Opava*. Vyd. 1. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2006, s. 294

¹³⁸ tamtéž, s. 294

¹³⁹ tamtéž, s. 294 - 295

¹⁴⁰ tamtéž, s. 302

5 Opavská židovská obec po 2. světové válce

5.1 Obnovení židovské obce v Opavě a její následný zánik

V důsledku nacistického teroru zanikla spousta židovských komunit, a to nejen v pohraničí. Velká část židovského obyvatelstva zahynula v koncentračních táborech a ti, kteří emigrovali, se povětšinou rozhodli zůstat ve svých nových domovech a po válce se již do Československa nevrátili.

Židovská náboženská obec v Opavě byla obnovena dne 9. srpna 1945 s prozatímním sídlem v dnešní Jurečkově ulici. Jejím předsedou byl zvolen Karel Wiener a již následujícího roku jej nahradil Emanuel Goba. Židovská náboženská obec měla v té době asi sto členů, ale značnou část z nich tvořili přesídlenci ze Zakarpatské Ukrajiny.¹⁴¹

První bohoslužba proběhla dne 9. listopadu 1945.¹⁴² Jako modlitebna sloužilo přízemí židovského obecního domu v Čapkově ulici, který stál jen pár kroků od bývalé synagogy. Po komunistickém převratu roku 1948 nastal opět úbytek členstva, neboť mnoho místních Židů se rozhodlo pro emigraci. Od roku 1950 sdíleli Židé svou modlitebnu společně s Církví adventistů sedmého dne.¹⁴³

V roce 1952 se místní židovská obec změnila na synagogální sbor patřící pod Židovskou náboženskou obec v nedaleké Ostravě. Kvůli vymírání členstva skončila její aktivita okolo roku 1970. Dnes Židé v Opavě téměř nežijí.¹⁴⁴

¹⁴¹ KLENOVSKÝ, Jaroslav. *Historie a památky židovské obce v Opavě*. Krnov: Občanské sdružení Krnovská synagoga, 2009, s. 8 - 10

¹⁴² Archiv židovského muzea v Praze, fond Židovská náboženská obec Opava, evidenční číslo: 102, Protokol k založení Židovské náboženské obce v Opavě

¹⁴³ KLENOVSKÝ, Jaroslav. *Historie a památky židovské obce v Opavě*. Krnov: Občanské sdružení Krnovská synagoga, 2009, s. 10

¹⁴⁴ tamtéž, s. 10

6 Vzpomínky

6.1 Pavel Eckstein

V následující kapitole mé práce čerpám z rozhovoru s Pavlem Ecksteinem z Archivu vizuální historie USC Shoah Foundation, jež je zpřístupněn v Centru vizuální historie Malach při Univerzitě Karlově v Praze. Pavel Eckstein je opavský rodák židovského původu, který opustil město ještě před jeho obsazením Němci roku 1938. Z Prahy byl spolu s manželkou deportován do Lodžského ghetta, kde pobývali až do osvobození roku 1945.

Pavel Eckstein se narodil dne 27. dubna 1911 v Opavě. Jeho rodiče se zde usadili víceméně náhodou, ani jeden z nich z Opavy nepocházel a neměli zde příbuzné. Oba byli uvědomělí Židé, kteří dodržovali základní pravidla. Pavlův otec pracoval jako obchodní cestující, v Opavě vlastnil několik podniků.

Pavel, na přání otce, nastoupil na práva v Praze a současně se ve Vídni vzdělával v divadelní oblasti, což byl jeho velký sen. Již během studií spolupracoval s ředitelem opavského divadla. I po absolvování práv měl k divadlu velmi blízko a chtěl se dát na kariéru operního režiséra v Německu, což však kvůli politické situaci realizovat nemohl. Opavu opustil již před jejím obsazením Němci a nastoupil jako koncipient do pražské advokátní kanceláře.

Počátek nacistické okupace a vytvoření Protektorátu Čechy a Morava je pro Pavla nezapomenutelný i z jiného důvodu, dne 16. března 1939 se totiž narychlo ženil. Svatbu měli sice naplánovanou až na konec března a dokonce i objednanou svatební cestu do Švýcarska, ale nechtěli skládat své sliby pod říšskou orlicí. Také jeho rodiče byli již tou dobou odstěhováni z Opavy do Brna.

Po sňatku s manželkou pracoval jako sekretář u svého tchána, který byl zástupcem velké východočeské firmy. I tyto firmy byly však záhy likvidovány a Pavel, stejně jako ostatní čeští Židé, čekal, co bude dál. Velmi uvažoval také o migraci, v úvahu přicházel Londýn a Venezuela. S manželkou dokonce již získali od gestapa povolení k opuštění země, ale na nátlak a obavy rodiny se nakonec rozhodli zůstat v Protektorátu.

V červnu 1939 vstoupily i v Protektorátu v platnost Norimberské zákony a od roku 1941 museli všichni Židé zde na veřejnosti nosit žluté hvězdy. Pavel s manželkou žili v Praze, všechna omezení trpně snášeli a měli stále rostoucí obavy z budoucnosti, které se nakonec vyplnily. Byli zařazeni do čtvrtého transportu z první série pěti transportů, která mířila do Lodže. Oficiálně se nazýval transport D. O koncentračních táborech se v té době již mluvilo, a také se vědělo, že transporty směřují na východ, ale Pavel netušil, kam přesně je pošlou. Dostali pouze obsílku, že se dne 28. října 1941 musí dostavit na pražské Výstaviště, které sloužilo jako shromaždiště pro tyto účely. Po třech strastiplných dnech byli odvedeni na Nádraží Holešovice, kde nastoupili do osobních vagónů a odjeli, pro ně, neznámo kam.

Ve vlaku strávili asi 24 hodin a Pavel se po celou dobu snažil sledovat cestu na mapě Evropy, jež si pro tento účel vzal s sebou. „*A najednou jsme zastavili, abych tak řekl, na poli, rozletěly se dveře těch vagónů a první milé přivítání, které jsme slyšeli, bylo „Alle juden raus!“*“ Následně byli z vagónů vyhnáni a museli jít pěšky. Skončili v bývalé škole v Lodži, kde byli nahnáni do tříd, ve kterých byly rozmístěny palandy. A tam bezradně čekali, co se bude dít dál.

Pavel dále velmi pečlivě popisuje, jak vypadal běžný každodenní život v ghettu. Lodžské ghetto nebyl koncentrační tábor obvyklých představ, neboť zde nebyly vystavěny žádné baráky, jako například v Osvětimi. Nacisté od města odřízli jeho část, kterou obehnali dráty, a tam byli nahnáni transportovaní Židé. Polské obyvatelstvo z daného úseku evakovali a přidělili jim byty jinde. Ghetto bylo od zbytku města odděleno, ale existovaly zde dva mosty, které se klenuly přes městské ulice, a pod nimi projížděla tramvaj s polským obyvatelstvem.

Na území tábora měli Židé volný pohyb, jen se nesměli přiblížit k drátům. Pavel se v Lodži potřeboval něčím zaměstnat, a proto se ucházel o práci. Získal zde nejdříve místo pomocníka řidiče tramvaje a později pracoval jako její řidič.

Maximální osazení ghetta bylo asi 120.000 lidí, včetně dětí a starců, jejichž stav se různými „akcemi“ snažilo vedení tábora snížit. Na jaře 1942 proběhla první z těchto „akcí“ a část Židů byla transportovaná do vyhlazovacích táborů. Další se konala na v září 1942 se

snahou zbavit se všech starců a dětí. Byl nařízen týdenní zákaz vycházení a německé komise chodily od domu k domu a prováděli zde selekce. Celá „akce“ začala likvidací nemocnic, kdy nemocné lidi vyhodili z okna na nákladní vozy a odvezli do blízkých táborů.

Veškeré jídlo zde bylo na přiděl. Základem jídelníčku byl chléb a polévka. Každý obyvatel ghetta dostal jeden chléb o váze dvou kilogramů na 8 dní. Většina dalších potravin byla určována vyhláškami. Pracující navíc dostávali tzv. ghettogeld, za který si mohli něco koupit. Příděly jídla se samozřejmě stále více zmenšovaly v souvislosti se zhoršující se situací Německa na bojišti. Komunita v ghettě se ve svém běžném životě v mnohém podobala městu, pořádaly se zde dokonce koncerty. Náboženský život byl oficiálně zakázán.

Pavel strávil u tramvají celou válku a za celou dobu neměl jediný volný den, denně 8 hodin sloužil. Jeho tramvaj vozila suroviny pro továrny, které byly do ghetta přiváženy železnicí. Přpravoval také potraviny, takže se zde občas naskytla příležitost krást, i když se značným rizikem. Na tyto věci dohlížela židovská policie, která chodila na domovní prohlídky, a za krádeže následoval okamžitý odsun do vyhlazovacích táborů. V ghettu se také konaly veřejné popravy.

Po půl roce, kdy Pavel s manželkou bydleli ve škole, byli přestěhováni do bytu, kde sdíleli pokoj s židovskou rodinou z Berlína. Později dostali vlastní místnost a tam žili skoro až do osvobození.

Ve druhé polovině roku 1944 se situace v Lodžském ghettě razantně změnila. Byla vylepena vyhláška, že ghetto bude postupně zlikvidováno pravidelnými transporty, které měly být vypravovány od 1. srpna 1944 a naplňovány dle výběru. Němci mezi lidmi šířili, že je potřebují jako pracovníky do Sudet, čemuž Pavel a jeho žena moc nevěřili. O Osvětimi měli velmi mlhavé představy, ale věděli, že musí existovat nějaký vyhlazovací tábor.

V ghettě mohlo zůstat 550 židů (nakonec jich bylo zhruba 750), aby Němcům pomohli zachránit věci a suroviny - mezi nimi byl i Pavel a jeho žena. Měli za úkol ghetto vyklízet a na tom pracovali až do ledna 1945. Ze svých občanských bytů byli již přesunuti do továrních objektů a rozděleni na muže a ženy.

Mezi Židy v táboře existovala i odbojová činnost. Sami si zde vybudovali několik podzemních krytů, aby se do nich mohli v případě nebezpečí schovat. Dne 16. ledna 1945

dostali Němci rozkaz opustit Lodž. Velká část židovského obyvatelstva se již předcházející noci z obav před zastřelením uchýlila do úkrytů. Pavel se s manželkou schoval na půdě jednoho z domů, a zde zůstali až do rána 17. ledna 1945, kdy se dozvěděli, že Lodž byla v noci obsazena ruským vojskem

Po osvobození ghetta nastal týden zmatku. Stále ještě pokračovala partyzánská válka mezi Rusy a Němci, kteří se nechtěli vzdát. Všichni Židé dostali pokyn k opuštění tábora a začala se jich ujímat židovská náboženská obec. Pavel s manželkou dostali československé cestovní pasy a v květnu 1945 se vrátili do Prahy. Svůj byt však našli obsazený. Pomohli jim jejich sousedé, u kterých nějakou dobu zůstali, než jim byl přidělen nový byt. Pavel začal pracovat jako právník a později se vrátil zpět do hudebních kruhů. Během svého života navštívil ještě mnohokrát Polsko, ale do Lodže se již nikdy nevrátil.¹⁴⁵

¹⁴⁵ Interview s Pavlem Ecksteinem, ID číslo 13387, Archiv vizuální historie USC Shoah Foundation zpřístupněný v Centru vizuální historie Malach při Univerzitě Karlově v Praze s podporou infrastruktury LM2010013 LINDAT/Clarín.

6.2 Heinz J. Herrmann

V následující kapitole čerpám z autobiografických vzpomínek opavského rodáka Heinze J. Herrmanna, jež byly vydány pod názvem *Můj boj proti konečnému řešení: z Opavy a Prostějova přes Terezín, Osvětim-Birkenau a Dachau do Izraele*. Jak již z názvu knihy vyplývá, Heinz J. Herrmann si prošel několika koncentračními tábory a jeho vzpomínky jsou velmi autentickou výpovědí o osudech židovské rodiny během 2. světové války.

Heinz Herrmann se narodil roku 1921 v Opavě do rodiny německy mluvících Židů, prakticky zcela asimilovaných. Již v jeho dětských letech se rodiče rozvedli a na základě rozhodnutí soudu žil Heinz s otcem, který se živil jako obchodní cestující a po nějaké době se znovu oženil. Matku směl navštěvovat pouze jednou týdně. Heinz studoval na německém reálném gymnáziu, a posléze, na nátlak svého dědečka, přestoupil na německé humanistické gymnázium. Na zdejší škole vůči Židům nevládla příliš tolerantní atmosféra, proto si Heinz nenašel žádné kamarády a od začátku cítil, že mezi své vrstevníky nepatří. Vzhledem k politické atmosféře v Sudetech se jeho postavení postupně ještě více zhoršilo a svou nelibost mu dávali najevo i profesori.¹⁴⁶ „Viděl jsem, jak se moji spolužáci účastní slavnostních přehlídek, přičemž krátké kalhoty s bílými podkolenkami nahradily hnědé uniformy Hitlerjugend. Viděl jsem, jak se na hlavním opavském náměstí shromáždila nepřehledná masa lidí a extaticky skandovala: „Chceme vidět našeho vůdce! Chceme vidět našeho vůdce!“ A jak potom žalostná náhražka německého vůdce v osobě Konráda Henleina za hysterického řevu davu „Sieg Heil!“ a „Ať žiji vůdce!“ vztyčila na balkóně Městského divadla paži k německému pozdravu. To vše se odehrávalo před zrakem české policie.“¹⁴⁷

Jeho rodina začala postupně pociťovat přímé projevy antisemitismu. Heinz byl vyloučen z tenisového kroužku a nepřijal jej ani žádný z dalších spolků, do kterých se chtěl přihlásit. Také jeho otec si začal stěžovat na chování většiny zaměstnanců a zákazníků, kteří židovskému obchodníkovi odmítali splácet své dluhy. Po podepsání Mnichovské dohody a

¹⁴⁶ HERRMANN, Heinz J. *Můj boj proti konečnému řešení: z Opavy a Prostějova přes Terezín, Osvětim-Birkenau a Dachau do Izraele*. Vyd. 1. Brno: Společnost pro odbornou literaturu - Barrister & Principal, 2008, s. 8 - 10

¹⁴⁷ tamtéž, s. 10

obsazení Sudet se proto rozhodli Opavu kvapně opustit.¹⁴⁸ „*I když jsme s odchodem počítali, stal se pro mne poslední den v Opavě nezapomenutelným traumatem. Už jsme tehdy téměř nevycházeli z bytu, neboť jsme jako Židé riskovali, že nás na ulici začne někdo urážet nebo zesměšňovat, což se také několikrát stalo. Toho osudného dne se můj otec hned ráno vrátil z obchodu, byl mrtvolně bledý, třásl se rozčilením a krajně rozrušen nám sdělil, že kostky jsou vrženy, že si máme honem sbalit, co se dá, protože musíme co nejrychleji opustit město.*“¹⁴⁹ Jeho strýc Bedřich však odmítl město opustit. Den po obsazení Opavy Němci byl zatčen a deportován do koncentračního tábora Dachau. Heinzova rodina se přestěhovala do Prostějova, kde je přijala místní židovská komunita. Heinz se zde rozhodl vyučit instalatérem.¹⁵⁰

Na konci roku 1941 byly zorganizovány první deportace do ghetta Terezín. Heinzova rodina obdržela oznámení o zařazení do transportu v druhé polovině června 1942, dva dny před jeho odjezdem. Terezín se měl stát místem dočasného pobytu vězňů, kteří měli být odtud deportováni dále do táborů na východě. Z města bylo evakuováno původní obyvatelstvo. Dopravení Židé byli rozděleni podle věku, a ubytováni buď do civilních domů, nebo do kasáren. Heinz byl přidělen na pokoj v kasárnách, který sdílel s 30 - 35 zhruba stejně starými chlapci, a později v Terezíně pracoval jako instalatér. Jeho otec bydlel také v kasárnách a pomáhal v táboře s odbavováním transportů na východ. Nevlastní matka byla ubytovaná do jednoho z malých domů a vypomáhala jako ošetřovatelka. V nejhorší situaci byli prarodiče, neboť podmínky v ubikacích pro staré lidi byly otrěsné. Oba dva zde velmi brzy zemřeli. Asi po dvou měsících od jejich příjezdu byla do Terezína deportovaná i Heinzova vlastní matka, a oba rodiče se zde konečně usmířili.¹⁵¹

Dne 26. října 1942 nastoupil Heinz se svým otcem a nevlastní matkou do přeplněného dobytčího vozu, jež po několika hodinách strašné cesty zastavil v Osvětimi.¹⁵² „*A pak to začalo! Náhle se prudce odsunuly závory vagonů, u jejichž vchodu stáli esesáci a řvali jako*

¹⁴⁸ HERRMANN, Heinz J. *Můj boj proti konečnému řešení: z Opavy a Prostějova přes Terezín, Osvětim-Birkenau a Dachau do Izraele*. Vyd. 1. Brno: Společnost pro odbornou literaturu - Barrister & Principal, 2008, s. 11 - 15

¹⁴⁹ tamtéž, s. 15 - 16

¹⁵⁰ tamtéž, s. 17 - 23

¹⁵¹ tamtéž, s. 24 - 28

¹⁵² tamtéž, s. 29 - 30

pominutí: „Všechno ven! Rychleji! Rychleji! Všechna zavazadla zůstanou u vlaku! Nic nebrat s sebou! Ženy vlevo, muži vpravo, do trojstupů! Rychleji! Rychleji!“ Jeden povel za druhým.“¹⁵³ Heinz byl od otce oddělen, zařazen do skupiny mladých mužů a odveden do tábora. Zde strávil noc v jedné z budov, aniž by věděl, co s ním bude dál.¹⁵⁴ „A pak nastal konec veškerých přání, snů, nadějí a iluzí z předešlé noci. Na řetězec událostí si už přesně nepamatuji. Bylo to už za denního světla velice mrazivého podzimního dne, když se dveře bloku náhle rozrazily. Museli jsme nastoupit na dvoře mezi dvěma budovami, kde nás znovu spočítali, řvali na nás převážně polsky a bezdůvodně nás mlátili. Esesáci se objevili jen občas. Veškeré formality a týrání dělali sami vězni, hlavně Poláci, ale ojediněle také Němci i Židé. Když nás nejdříve nechali dost dlouho stát, museli jsme odevzdat vše, co jsme měli v kapsách, včetně prstenů a hodinek a nakonec jsme dostali povel zcela se svléknout.“¹⁵⁵ Poté následovalo tetování vězeňských čísel, stříhání vlasů, holení, desinfekce a přidělování pruhovaného oblečení.¹⁵⁶

V následujících pasážích Heinz popisuje chod Osvětimi od ranního do večerního apelu, místní životní podmínky a vedení tábora. Heinz zde musel pracovat na stavbě nových baráků pro vězně, což byla velmi namáhavá fyzická práce. Později byl zařazen mimo jiné také do uhelného komanda, které vykládalo uhlí z nákladních vlaků. Veškerá práce musela probíhat rychle, bez odpočinku, a kdo nestačil, ten byl ubit k smrti. K jídlu se každý den podávala polévka, většinou s bramborami nebo řepou, na každého připadl zhruba litr. Vedle toho dostávali večer kousek chleba s margarínem a salámem. Dále pouze kávu. Málokdo zde přežil déle než tři měsíce.¹⁵⁷

Během těžké práce v táboře se Heinz zranil a dostal se do osvětimské nemocnice, kde mu museli amputovat část prstu. I zde táboroví lékaři neustále prováděli selekce a pacienty, u kterých bylo zřejmé, že již nebudou schopni práce, bez milosti posílali na smrt. Ostatní byli co nejdříve zařazeni zpět do svých pracovních komand, i když ještě nebyli zdaleka

¹⁵³ HERRMANN, Heinz J. *Můj boj proti konečnému řešení: z Opavy a Prostějova přes Terezín, Osvětim-Birkenau a Dachau do Izraele*. Vyd. 1. Brno: Společnost pro odbornou literaturu - Barrister & Principal, 2008, s. 30

¹⁵⁴ tamtéž, s. 31

¹⁵⁵ tamtéž, s. 32

¹⁵⁶ tamtéž, s. 32 - 33

¹⁵⁷ tamtéž, s. 35 - 48

uzdravení. Tento osud potkal i Heinze, a když se musel o něco později, ještě v daleko horším stavu, znovu hlásit na marodce, podstoupil další akutní operaci.¹⁵⁸

V půlce května 1943 byl Heinz z nemocnice propuštěn a pracovníčně zařazen jako instalatér.¹⁵⁹ V listopadu 1944 byla zastavena činnost osvětimských plynových komor a Heinz musel pomáhat s demontáží krematorií. V táboře se postupně setkával s několika známými z Opavy i Prostějova a také si zde našel přátele.¹⁶⁰

Dne 17. ledna 1945 přišel příkaz k vyklizení celého tábora a následujícího dne započaly pověstné pochody smrti. Kolona, do níž byl zařazen Heinz, se vydala na cestu během mrazivé noci.¹⁶¹ „*Mnoha těmto ubohým a zmučeným lidem prostě pro takový pochod nestačily síly, téměř nikdo neměl vyhovující obuv. Slabším zpočátku pomáhali jejich kamarádi, pokud však někdo už nemohl jít dál anebo se zhroutil u kraje silnice, byl stráží zastřelen.*“¹⁶² Dále se přesouvali také po železnici a Heinz poznal, že jsou ve Slezsku, nedaleko jeho rodné Opavy. Měli být umístěni do tábora Gros-Rosen, ten byl však již zcela přeplněn. Nakonec skončili v Dachau, do kterého však z původní kolony dorazila jen hrstka vězňů.¹⁶³ Zde byli drženi až do 29. dubna 1945, kdy do tábora vstoupila americká armáda. Dachau byl konečně osvobozen a 1. května 1945, po krátké karanténě, směli z tábora vyjít první vězni.¹⁶⁴

Po návratu do Československa se Heinz dozvěděl, že z jeho příbuzných válku přežil pouze jeden strýc a sestřenice. Brzy poté těžce onemocněl zápallem plic a do Opavy se poprvé podíval až na konci července 1945.¹⁶⁵ „*I když jsem věděl, že město bylo válkou značně poničené, byl jsem zděšen, když jsem spatřil zříceniny domů, zejména ve středu města. Byl to návrat, který mě bolestně zklamal. Mé rodné město, o němž jsem v nejtěžších dobách stále*

¹⁵⁸ HERRMANN, Heinz J. *Můj boj proti konečnému řešení: z Opavy a Prostějova přes Terezín, Osvětim-Birkenau a Dachau do Izraele*. Vyd. 1. Brno: Společnost pro odbornou literaturu - Barrister & Principal, 2008, s. 39 - 57

¹⁵⁹ tamtéž, s. 59 - 60

¹⁶⁰ tamtéž, s. 75 - 77

¹⁶¹ tamtéž, s. 93 - 94

¹⁶² tamtéž, s. 95

¹⁶³ tamtéž, s. 96 - 99

¹⁶⁴ tamtéž, s. 107 - 108

¹⁶⁵ tamtéž, s. 113 - 114

sníl a které mi dodávalo sílu a naději, bylo nyní zničené, cizí a deprimující.“ Poškozeny byly i obě budovy obchodu jeho otce.¹⁶⁶

I přesto se Heinz Herrmann do Opavy na začátku roku 1946, spolu s rodinou svého strýce, přestěhoval, a pokoušeli se obnovit rodinný podnik. Po komunistickém převratu roku 1948 emigroval do Francie a odtud později do Izraele, kde poznal svou budoucí manželku a založil rodinu.¹⁶⁷

¹⁶⁶ HERRMANN, Heinz J. *Můj boj proti konečnému řešení: z Opavy a Prostějova přes Terezín, Osvětim-Birkenau a Dachau do Izraele*. Vyd. 1. Brno: Společnost pro odbornou literaturu - Barrister & Principal, 2008, s. 114 - 115

¹⁶⁷ tamtéž, s. 115

7 Závěr

Druhá světová válka přinesla Opavě velké ztráty. Město, zejména jeho centrum, bylo válkou velmi zasaženo, a výrazně se změnil počet a národnostní složení místního obyvatelstva. Nejtragičtější osud však postihl místní židovskou komunitu.

Při sčítání v květnu 1939 ve vládním obvodu Opava žilo celkem 424 Židů, 457 míšenců prvního stupně a 276 míšenců druhého stupně. V samotném městě Opavě se potom jednalo o 99 Židů, 93 míšenců prvního stupně a 45 míšenců druhého stupně. Na těchto počtech můžeme vidět výrazný úbytek místního židovského obyvatelstva, které začalo Sudety kvapně opouštět ihned po připojení území k Německu po Mnichovské dohodě, neboť ještě v roce 1930 žilo v Opavě 971 Židů. V následujících válečných letech jejich počty, v důsledku nacistické antisemitské politiky a nucených transportů, ještě stále více klesaly. K prvním perzekačním opatřením docházelo v podstatě ihned po obsazení města Němci v říjnu roku 1938 a o měsíc později zde proběhla také Křišťálová noc. Opavští Židé byli postupně vyloučeni ze společenského, hospodářského a politického života, zbaveni svého majetku a v poslední fázi deportováni do ghatt a vyhlazovacích táborů.

V letech 1942 - 1944 bylo z Opavy zorganizováno několik deportací místního židovského obyvatelstva do Terezína. Dohromady se ve všech transportech z vládního obvodu Opava dostalo do Terezína 79 Židů. Konce války a osvobození se bohužel nedočkalo 58 osob z nich. Je nám znám také jeden případ transportu Židů z vládního obvodu Opava do koncentračních táborů na východě, jež byl z Opavy vypraven koncem února 1943, a odjelo s ním 40 starších Židů. Nevíme však bohužel, kam daný transport směřoval, ani neznáme osudy jeho účastníků.

Je zcela jisté, že nacistická perzekuce vedla k zániku velkého množství židovských komunit v Sudetech. Většina zdejších Židů emigrovala již před válkou a mnoho z těch, kteří zůstali, nepřežili utrpení v koncentračních a vyhlazovacích táborech.

V případě opavské židovské obce existovaly poválečné pokusy o její vzkříšení a v srpnu roku 1945 byla její činnost obnovena. Komunita čítala v té době asi sto členů, ale velký podíl z nich tvořili přesídlenci ze západní Ukrajiny. V následujících letech jejich členů

dále ubývalo a místní židovská obec se změnila na synagogální sbor patřící pod Židovskou náboženskou obec v Ostravě. V důsledku vymírání členstva skončila její aktivita okolo roku 1970.

Při zpracovávání své práce jsem narazila na několik problémů vyplývajících z nedostatku informací, neboť pramenů z tohoto období nemáme mnoho a to stejné platí i o odborné literatuře zabývající se pronásledováním Židů v Sudetech. Mnoho dat z těchto let se nám navíc vůbec nedochovalo nebo se v různých zdrojích mírně liší. I přes to je však historie opavské židovské obce neopomenutelnou kapitolou v dějinách města Opavy. Její připomínkou nám dnes je historický židovský hřbitov, pomník na místě bývalé židovské synagogy a ulice, jež na její počest nese název „U synagogy“.

8 Seznam použitých informačních zdrojů

8.1 Prameny a literatura

Archiv židovského muzea v Praze, fond Židovská náboženská obec Opava, evidenční číslo: 102, *Protokol k založení Židovské náboženské obce v Opavě*.

DVOŘÁK, Jan. *Židé v Opavském Slezsku 1918-1945*. 1. vyd. Opava: Slezská univerzita v Opavě, Filozoficko-přírodovědecká fakulta, Ústav historických věd, 2009. ISBN 978-80-7248-548-2.

HERRMANN, Heinz J. *Můj boj proti konečnému řešení: z Opavy a Prostějova přes Terezín, Osvětim-Birkenau a Dachau do Izraele*. Vyd. 1. Překlad Eva Herrmannová. Brno: Barrister & Principal, 2008. ISBN 978-80-87029-34-3.

Interview s Pavlem Ecksteinem, ID číslo 13387, Archiv vizuální historie USC Shoah Foundation zpřístupněný v Centru vizuální historie Malach při Univerzitě Karlově v Praze s podporou infrastruktury LM2010013 LINDAT/Clarín.

KLENOVSKÝ, Jaroslav. *Historie a památky židovské obce v Opavě*. Krnov: Občanské sdružení Krnovská synagoga, 2009. ISBN:978-80-254-5343-8.

KOOP, Volker. *Nacionální socialismus*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2012. ISBN 978-80-247-3909-0.

LHOTOVÁ, Markéta. *Synagogy v plamenech*. Severočeské muzeum v Liberci, 2013. ISBN 978-80-87266-14-4.

MATĚJEK, Petr - TRUPAR, Maxmilián - MILAR, Vincenc. *Kronika pochodu smrti: Pochody smrti Opavskem*. Opava: Dům polit. výchovy OV KSČ: OV ČSPB, 1987.

FRANK, Miroslav. *Opavsko zblízka: příroda, historie, památky*. Vyd. 3., rozš. Praha: Nadatur, 2005. ISBN 80-7270-024-3.

MÜLLER, Karel a Pavel ŠOPÁK. *Opava*. Vyd. 1. Praha: Paseka, 2010. Zmizelá Morava a Slezsko. ISBN 978-80-7432-017-0.

MÜLLER, Karel, Rudolf ŽÁČEK a Martin ČAPSKÝ. *Opava*. Vyd. 1. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2006. Dějiny českých, moravských a slezských měst. ISBN 80-7106-808-X.

OSTERLOH, Jörg. *Nacionálněsocialistické pronásledování Židů v říšské župě Sudety v letech 1938-1945*. Vyd. 1. Praha: Argo, 2010. Historické myšlení, sv. 43. ISBN 978-80-257-0213-0.

SPYRA, Janusz - WODZIŃSKI, Marcin: *Židé ve Slezsku. Studie k dějinám Židů ve Slezsku*. Český Těšín 2001. ISBN: 80-902355-8-1.

VEČEŘOVÁ, Petra. *Židovské památky v Čechách, na Moravě, ve Slezsku*. 1. vyd. Praha: Olympia, 2009. ISBN 978-80-7376-142-4.

8.2 Internetové zdroje

DVOŘÁK, Jan. Konečné řešení židovské otázky v Opavském vládním obvodu - deportační transporty do Terezína a na východ. *Krnovská synagoga, z.s.* [online]. [cit. 14.06.2011]. Dostupné z: http://www.krnovskasynagoga.cz/ke%20stazeni/konecne_reseni.pdf

Koncentrační tábor pro Židy, tzv. ghetto Terezín. *Památník Terezín.* [online]. [cit. 2016-03-13]. Dostupné z: <http://www.pamatnik-terezin.cz/cz/historie-sbirky-a-vyzkum/historie/koncentracni-tabor-pro-zidy-tzv-ghetto-terezin>

Křišťálová noc v Krnově. *holocaust.cz.* [online]. [cit. 2016-02-28]. Dostupné z: <http://www.holocaust.cz/zdroje/zidovske-komunity-v-cechach-a-na-morave/kristalova-noc-v-pohranici/kristalova-noc-v-krnove/>

Křišťálová noc v pohraničí. *holocaust.cz.* [online]. [cit. 2016-02-28]. Dostupné z: <http://www.holocaust.cz/zdroje/zidovske-komunity-v-cechach-a-na-morave/kristalova-noc-v-pohranici/>

Norimberské zákony (1935). *holocaust.cz.* [online]. [cit. 2016-02-28]. Dostupné z: <http://www.holocaust.cz/dejiny/udalosti/norimberske-zakony-1935/>

Opavská a krnovská synagoga vyhořely. *holocaust.cz.* [online]. [cit. 2016-02-28]. Dostupné z: <http://www.holocaust.cz/zdroje/dokumenty/risky-pogrom-zvany-kristalova-noc/opavska-a-krnovska-synagoga-vyhorely/>

Seznam všech transportů do Terezína (řazeno podle data odjezdu). *Institut Tereziánské iniciativy.* [online]. [cit. 2016-03-13]. Dostupné z: http://katalog.terezinstudies.cz/cz2/ITI/database/tr_in_date

9 Seznam příloh

Příloha č. 1: Opavská synagoga na dobové pohlednici přibližně z roku 1900 a její vypálení během Křišťálové noci v listopadu roku 1938

Domy s historií: Opavská synagoga. *Opavský a Hlučínský deník.cz* [online]. [cit. 2016-04-10]. Dostupné z: http://opavsky.denik.cz/zpravy_region/domy-s-historii-opavska-synagoga20100721.html

Příloha č. 2: Nový památník na místě bývalé synagogy v Opavě

Na místě židovské synagogy v Opavě stojí nový památník. *Česká televize, Televizní studio Ostrava*. [online]. [cit. 2016-04-10]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/zpravodajstvi-ostava/zpravy/234955-na-miste-zidovske-synagogy-v-opave-stoji-novy-pamatnik/>

Příloha č. 3: Vybombardovaná Opava po 2. světové válce

Mrtvé město - Opava 1945. *Česká televize*. [online]. [cit. 2016-04-10]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/regiony/1517564-mrtve-mesto-opava-1945>

Příloha č. 4: Opavské Horní náměstí zničené po 2. světové válce

Před 65 lety, 22. dubna, bylo osvobozeno město Opava. *Opavský a Hlučínský deník.cz* [online]. [cit. 2016-04-10]. Dostupné z: http://opavsky.denik.cz/zpravy_region/pred--lety--dubna-bylo-osvobozeno-mesto-opava.html

Příloha č. 5: Legitimace opavského rodáka JUDr. Pavla Ecksteina jako zaměstnance elektrické dráhy v lodžském ghettu

Nákladní tramvaj v lodžském ghettu, legitimace JUDr. Pavla Ecksteina. *Židovské muzeum v Praze*. [online]. [cit. 2016-04-10]. Dostupné z: <http://www.jewishmuseum.cz/sbirky-a-vyzkum/digitalni-sbirky/predmet-mesice/36/Nakladni-tramvaj-v-lozdkem-ghettu-Legitimace-JUDr-Pavla-Ecksteina/>

Příloha č. 6: Pomník pochodů smrti Opavskem v Hradci nad Moravicí

Pochody smrti Opavskem. *Klub českého pohraničí, z.s.* [online]. [cit. 2016-04-10]. Dostupné z: <http://www.klub-pohranici.cz/news/pochody-smrti-opavskem/>

10 Přílohy

Příloha č. 1: Opavská synagoga na dobové pohlednici přibližně z roku 1900 a její vypálení během Křišťálové noci v listopadu roku 1938

Příloha č. 2: Nový památník na místě bývalé synagogy v Opavě

Příloha č. 3: Vybombardovaná Opava po 2. světové válce

Příloha č. 4: Opavské Horní náměstí zničené po 2. světové válce

Příloha č. 5: Legitimace opavského rodáka JUDr. Pavla Ecksteina jako zaměstnance elektrické dráhy v lodžském ghettu

Příloha č. 6: Pomník pochodů smrti Opavskem v Hradci nad Moravicí

